

Österåkers kommun
184 86 Åkersberga

Parter: Naturskyddsföreningen i Österåker ./ Österåkers kommun
Målet gäller: detaljplan för Näsängen etapp 1 i Österåkers kommun

---

De bifogade handlingarna har kommit in till domstolen.

Vill ni lämna ett yttrande?

Ni får nu tillfälle att yttra er över det som står i handlingarna. Vill ni göra det ska yttrandet vara skriftligt och komma in till domstolen **senast den 27 oktober 2022**.

När tiden har gått ut kan domstolen komma att avgöra målet, även om något svar inte kommit in.

Om du vill att domstolen i fortsättningen kommunicerar med dig via e-post kan du meddela domstolen det genom att kontakta oss på mmd.nacka.avdelning4@dom.se och ange målnummer och namn.

När ni skickar in yttrandet

Uppge alltid ert namn, målnummer P 4850-22 och det telefonnummer som ni kan nås på. Lämna också e-postadress, så att vi framöver kan skicka handlingar i målet via e-post.

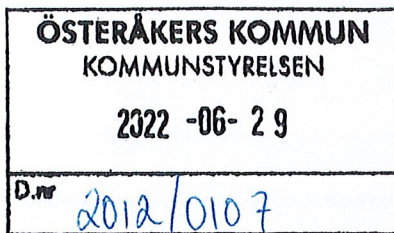
Skicka gärna in handlingar till domstolen digitalt, helst i PDF-format. De behöver då inte lämnas på annat sätt. På www.domstol.se/skickadigitalt finns information om hur [du/ni] kan lämna in handlingar digitalt.

Har ni frågor?

På webbplatsen finns information om domstolen och om handläggningen. Kontakta oss gärna vid frågor – ni når oss enklast per telefon 08 561 656 40.

Martina Styffe

Bifogade handlingar: aktbilaga 2-4

Naturskyddsföreningen
Österåker

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 4

INKOM: 2022-07-06
MÅLNR: P 4850-22
AKTBIL: 2

2022-06-29

NACKA TINGSRÄTT

Ink. 2022 -07- 06
Akt. P 4850-22
Aktbil. 2

Mark- och miljödomstolen, Nacka tingsrätt

Augustendalsvägen 20
131 52 Nacka strand

Överklagande av Österåkers kommuns beslut den 20 juni 2022, KF § 4:9 att anta detaljplan för Näsängen etapp 1 i Österåkers kommun, Stockholms län.

(Ärende/nr KS 2012/0107)

Naturskyddsföreningen i Österåker (nedan föreningen) utvecklar här sin talan.

Yrkande

Föreningen yrkar att Mark- och miljödomstolen upphäver Österåkers kommuns beslut att anta detaljplanen. Detaljplanen inklusive miljökonsekvensbeskrivningen lever inte upp till miljöbalkens krav och bör underkännas.

Föreningen yrkar förhandling på syn på plats för att domstolen bättre ska kunna förstå till fullo Näsängens värden och konsekvenserna av planförslaget.

Bakgrund

Grunderna för överklagandet är följande:

1. Brukningsvärd jordbruksmark exploateras för bebyggelse och infrastruktur.
2. Rimliga alternativ till byggbar tätortsnära mark enligt ÖP och lokaliseringsanalyser beskrivs och bör bebyggas i stället för Näsängen.

En tidigare version av detaljplanen förkastades av MMD (P4250-18) 2019/23/4.

1 Jordbruksmark

Exploateringen av Näsängen innebär att ett mycket stort område brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk varvid den varaktigt dras ur biologisk produktion för bebyggelse och infrastruktur. I detaljplanen s 17 står det "Området har lång kontinuitet som boplats, aktivt jordbruk har bedrivits åtminstone sedan yngre järnålder." Det är ca 17 hektar jordbruksmark (*produktionsvärdet har klassificerats till fyra på den tidigare nationella tiogradiga skalan*) som brukas än idag, och som är skyddade både i Miljöbalken och genom andra nationella beslut, till exempel att all betesmark i landet ska bevaras (Bilaga 1, brev från Jordbruksverket). År 2022 har det visat sig återigen att Sveriges och världens livsmedelsförsörjning är extremt bräcklig. Klimatförändringarna med mindre förutsägbart väder hotar skörden och Ukrainakriget förorsakar svält i många länder. Kommunen konstaterar i sin nyligen antagna Jordbruksmarksstrategi (Bilaga 2, 23 nov 2020) att "Jordbruksmark är en nödvändig resurs som ger oss livsmedel, energi och andra nödvändigheter. Jordbruksmark och jordbruk ger förutsättningar för många av landskapets viktigaste värden som kulturmiljö, biologisk mångfald och rekreation." Vidare skriver man kring försörjningsberedskap "Sveriges livsmedelsförsörjning består idag av svensk och europeisk produktion och en allt större internationell import. Sverige förlitar sig till stor del på andra länders livsmedels- och

energiproduktion samt deras möjlighet och vilja att exportera till Sverige. Den höga andelen importerade livsmedel gör oss sårbara inför olika kriser som avskärmar oss från omvärlden. Sverige importerade 2018 över hälften av alla jordbruksvaror och livsmedel (Croneborg 2019). Om vi ska kunna få en bättre försörjningsförmåga och på så sätt klara framtida kriser bättre, bör den inhemska odlingen öka. I propositionen *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet (2016/17)* framhålls vikten av en ökad inhemsk livsmedelsproduktion och en hållbar tillväxt på landsbygden. Trots detta konstaterande är man villig att offra denna jordbruksmark och äventyra framtida försörjningsmöjligheter.

Bebyggelse och anläggningar på Näsängen enligt detaljplanen utgör inte ett så väsentligt samhällsintresse att det motiverar en oåterkallelig påverkan på en unik och värdefull kultur- och naturmiljö. Föreningen anser att det finns alternativa lösningar nära kollektivtrafik och tekniska försörjningssystem som kan rymma detaljplanens syfte. Detaljplanen strider följaktligen mot Miljöbalkens 3 kap. 4 §. I en framtid präglad av klimatförändringar och matbrist kommer behovet av tillgänglig åker- och betesmark att öka kraftigt. Därför är den framtida möjligheten till odling eller bete också på Näsängen avgörande, såväl regionalt som nationellt.

2 Alternativen

Bakgrund

När en kommun under planförfarandet inledningsvis bedömer att detaljplanen medför betydande miljöpåverkan ska en miljöbedömning, en MKB, upprättas där även rimliga alternativ med hänsyn till planens syfte och geografiska räckvidd ska identifieras, beskrivas och bedömas, 6 kap. 11 och 12 § Miljöbalken (enligt tidigare reglering). Redovisningen i MKB:n ska kunna läggas till grund för en bedömning av denna ansökan enligt 2 kap. Miljöbalken. MKB:n ska bland annat på så sätt bidra till att en viss verksamhet leder till så lite negativ miljöpåverkan som möjligt. Se även Naturvårdsverkets allmänna råd om miljöbedömningar av planer och program, NFS 2009:1ⁱ, MÖD 2013:9ⁱⁱ, MÖD 2013:44 och Mark- och miljööverdomstolens dom, den 2013-12-23 i mål nr P 6591-13, NJA 2009 s. 321ⁱⁱⁱ men även MÖDs resonemang om alternativa utformningar för detaljplaner i MÖD 2016:13.

Bland annat ska 3 kap. 4 § miljöbalken tillämpas vid bedömningen. I den anges att "brukningsvärd jordbruksmark är av nationell betydelse och får endast exploateras om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och behovet inte kan tillgodoses genom att annan mark tas i anspråk", sid 5. Den aktuella MKB:n lyckas inte bevisa att samhällsintresset bostadsbyggelse inte kan tillgodoses genom att annan mark tas i anspråk. Specifikt visar MKB:n att åtminstone tre alternativ närmare Roslagsbanan skulle kunna tillgodose samhällsintresset med mindre skadlig miljöpåverkan än den förslagna detaljplanen.

Region Stockholms Trafikförvaltning kommenterar i sitt Granskningsutlåtande (s 3):

Att planområdet är beläget i ett sekundärt bebyggelseläge innebär att ny bebyggelse i första hand ska lokaliseras till lägen med högre tillgänglighet än de i sekundära bebyggelselägena. Vidare innebär det att exploatering på jordbruksmark bör undvikas (...).

Region Stockholm vill även fortfarande betona vikten av att kommunen bör planera bebyggelsen inifrån och ut för att följa intentionerna i RUF 2050, för att skapa förutsättningar för god kollektivtrafik till området.

Den hållbara småstad kommunen har intention att bygga blir långt ifrån hållbar avseende använd energi (inklusive el-bilar)^{iv} och CO₂-utsläpp då man bygger långt från kollektivtrafik och kommunalteknisk försörjning. Nya anläggningar måste byggas, långa ledningar måste dras. Kommunens hållbara åtgärder faller då lokaliseringen är långt från centrala delar på ett sekundärt bebyggelseläge.

Det är svårt att förstå varför Näsängen ska bebyggas före Kanalstaden eller Husbylund, alltså bebyggelse utifrån och in.

Trafik till och från Näsängen

I detaljplanen s 6 står det: ”Den samlade bedömningen av de alternativa områden som prövats är att de inte kan tillgodose kommunens planeringsinriktning på ett tillfredsställande sätt, och att det inte är möjligt att nå samma tillskott av bostäder och samtidigt generera de mervärden som en hållbar tillväxt och hållbar stadsstruktur, som bebyggelsen på Näsängen ger ”

Det fastslås på sidan 7 under **Planens syfte och huvuddrag**:

En grundläggande aspekt av hållbarheten är att gynna hållbara transporter. Detaljplanens syfte inkluderar därför även att ge goda förutsättningar för gång-, cykel- och kollektivtrafik. Detta kan möjliggöras genom en tät och samlad bebyggelse i en struktur som medger genomströmmande trafik och prioriterar framkomlighet för gående och cyklister.

Kommunens påstående att det är hållbart att bebygga Näsängen beror alltså på antagandet att transporter ska vara hållbara, d.v.s. mycket av resandet från Näsängen till arbetsplatser, skolor o.s.v. kommer att ske med kollektivtrafik. Inget bevis givs för antagandet. Trafikverket kommenterade i granskningshandlingarna (s 2) att ingen trafikutredning har gjorts inom ramen för planarbetet och det saknas resonemang kring exploateringens trafikallsträng i planbeskrivningen. De indicier som finns ger dock starka indikationer att bebyggelse på Näsängen medför högre CO₂-utsläpp än alternativen som ligger närmare Roslagsbanan; invånarna i det nya området kommer huvudsakligen att förlita sig på bilen och välja bort alternativa sätt att komma till Åkers Runö station och Åkersberga. Kommunen konstaterar själva i Hållbarhetsprogrammet sid 4 följande:

Den absolut svåraste aspekten i samband med hållbarhetsfrågor är människan själv. Om stadsdelen i slutändan ska kunna bli hållbar krävs att den är planerad på ett sätt som underlättar en hållbar livsstil.

Ändå väljer kommunen att bygga långt bort från staden och Roslagsbanan med den fromma förhoppningen att invånarna tar vara på förutsättningarna och ska åka kollektivt och cykla.

Alternativet cykel användes av bara 7% av kommunens invånare 2019^{vi} och kommunen anför inga bevis för att fler ska cykla från Näsängen särskilt under den mörkare delen av året. En cykelräknare placerad 2021 på Svinningevägen nära Åkers Runö station, som skulle registrera cykelflödet till och från Täljöviken, Hagbyhöjden, och eventuellt Svinninge registrerade 138^{vii} cyklar i genomsnitt dagligen. Det kom alltså bara 70 individer, de flesta antagligen barn, från bostadsområden i Täljöviken och Hagbyhöjden vilka demografiskt liknar det föreslagna för Näsängen. Därtill kommer att Täljöviken ligger betydligt närmare Åkers Runö än vad Näsängen gör.

Enligt SL sker motoriserat resande i Österåker till mer än 70% med bil ^{viii}En anledning är att det går snabbare att åka bil än att åka kollektivt ^{ix}särskilt om man måste byta buss eller byta från buss till tåg. Ännu en anledning att välja bilen framför lokalbussen är uppenbarligen att turtätheten är nästan nödvändigtvis lägre än den tröskel av 11 minuter som tillåter resenärer att komma till hållplatsen utan att planera för en specifik tid, och bussen upplevs därför som obekväma. ^x Detaljplanen innehåller ingen information om den planerade turtätheten – hade en turtäthet på 10 minuter varit möjlig, skulle det säkert ha nämnts.

SLs rapporter visar många exempel på att man tar bilen till det stället Stockholmsbussen/tåget åker ifrån hellre än lokalbussen. Svinninge i Österåker är ett exempel Därifrån kan man åka buss 683 till Kulla vägskäl och ta en snabbuss till Stockholm. Under rusningstiden går snabbbussen var tionde minut, men buss 683 går var 30e minut. Enligt kommunen^{xi} är ingen tur med 683:n hårt belastad. Däremot är parkeringen vid Kulla vägskäl med 105 platser, 2 platser för rörelsehindrade och 3 platser för MC, enligt kommunen^{xii} välanvänd och ofta fullt utnyttjad. Man väljer att köra bil till Kulla i stället för att ta bussen. Ett exempel till är att när Roslagsbanan inte är tillgänglig ökar inte bussresandet; alternativet till Roslagsbanan är bilen (Nulägesanalys s.10). Kommunen anför inget bevis för att Näsängen ska bli annorlunda än exempelvis Svinninge. Det är därför klart att bebyggelse på Näsängen inte enbart kommer att ianspråktaga jordbruksmark utan också tillföra onödiga miljöskador i form av ökat CO₂-utsläpp.

Alternativa lösningar

Det finns alternativa lokaliseringar, även om MKB:n förmörkar dem. I *Fördjupad översiktsplan för Täljöviken Antagandehandling 2006-08-16* kan man notera följande bebyggelseområden föreslagna längs Roslagsbanan: Husbylund, Johanneslund, Glimshaga, Onsbro, Täljö och Gottsunda. I *Översiktliga Lokaliseringsanalysen ÖP 2020, 2020-10-26* sid 10 fastslås: "...att områdena kring Roslagsbanans stationer, främst Åkersberga, Åkers Runö, Täljö och Rydbo, bedöms vara av betydande regionalt intresse utifrån möjligheterna att utveckla bebyggelse med god kollektivtrafik (RUF 2050)". MKB:ns bilaga *Bebyggelse på jordbruksmark i projektet Näsängen - bilaga till Övergripande lokaliseringsanalys för Österåkers kommun 2021-10-11 (= "Bebyggelse")*. I *Bebyggelse* beaktas inte området Husbylund, som är ett realistiskt alternativ. I närheten av Roslagsbanans station i Åkers Runö nämns två områden, där man kan bygga utan ianspråktagandet av brukningsvärd jordbruksmark och där det förväntas mycket mer tillgängligt och bekvämare kollektivresande och därför mindre CO₂-utsläpp. Båda dessa förslag förkastas dock på felaktig grund.

- 1) Området Husbylund var planlagt för 32 år sedan som företagspark men ingenting har byggts. Nu är det på tiden att i stället bygga bostäder där. Enligt principen som Region Stockholms Trafikförvaltning framför att kommunen bör planera bebyggelsen inifrån och ut för att skapa förutsättningar för god kollektivtrafik till området, ska man planera och bygga först i Husbylund. MKB:n väljer dock att inte ta upp alternativet Husbylund som möjlig lokalisering trots att den egentligen är det mest hållbara alternativet. Bebyggelsen där tar mindre brukningsvärd jordbruksmark i anspråk än bebyggelsen av Näsängen, bevarar naturvärden och medför mindre miljökada i form av CO₂-utsläpp, för invånarna skulle kunna gå till stationen.
- 2) På sidan 45 i *Bebyggelse* konstaterar man att det bör vara möjligt att utveckla en ny stadsdel i golfbaneområdet i enlighet med kommunens vision om en modern småstad. Men i den samlade bedömningen beskriver man att golfbanan planeras som ett attraktivt kännetecken för kommunen och har på så sätt betydelse för kommunens attraktivitet och identitet. Det kan inte vara så att en golfbana "med hög attraktivitet för invånare och besökare" tillgodoser mer väsentliga samhällsintressen än ett bostadsområde, medan bostadsbebyggelse är mer väsentlig än bevarande av brukningsvärd jordbruksmark "av nationell betydelse". Kommunens argument att man måste bygga på brukningsvärd jordbruksmark så att husen ska ha havsutsikt håller intexiii. Golfbanor kan svårligen omvandlas till jordbruksmark, så bebyggelsen av golfbanområdet tar mindre brukningsvärd jordbruksmark i anspråk än bebyggelsen av Näsängen och medför mindre miljökada i form av CO₂-utsläpp, för invånarna skulle kunna gå till stationen.
- 3) Planen framhåller om området Björnungeskogen (*Bebyggelse* s 47):
"Björnungeskogen ligger i tät anslutning till Åkers Runö stationsområde, ett strategiskt och lättillgängligt område. Det är sannolikt möjligt att utveckla ett projekt av Näsängens skala och väsentliga samhällsintresse i området, även om topografin bjuder på utmaningar. Ett projekt i Björnungeskogen kan bidra med sammanhållna stadsdelar i kollektivtrafiknära läge, med möjlighet till attraktiva och levande stadsdelar"

Strategin här är att i *Bebyggelse* behandla det större området Björnungeskogen (100 ha, enligt *Bebyggelse* s. 47), som en enhet, trots att maximalt en tredjedel behövs för det bebyggda området i den planerade stadsdelen. Det möjliggör för kommunen att förkasta området på grund av dess höga naturvärde, rekreativevärde och ekosystemtjänster i skogen. Hela området förkastas trots att det bedöms vara tekniskt möjligt, och självklart gynnsamt ur ett CO₂-utsläppsperspektiv, att inom området utveckla ett projekt med samma mängd bostäder som föreslås i Näsängen. MKB:n förklarar inte varför man inte kan välja att bebygga bara en del och behålla resten av Björnungeskogen (antagligen 60-80 ha) som tätortsnära friluftsområde och med andra ekosystemtjänster. Bebyggelsen av en tredjedel av Björnungeskogen skulle undgå förlusten av brukningsvärd jordbruksmark och medföra mindre miljökada i form av CO₂-utsläpp, för invånarna skulle kunna gå till stationen.

Planen förkastar bättre, mer hållbara alternativa lokaliseringar utan rimlig grund.

Föreningen betraktar den av Österåkers kommunfullmäktige antagna detaljplanen som destruktiv i ett långsiktigt perspektiv där hushållning av värdefull brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk för bostadsbyggande. Den permanenta omvandlingen är en oersättlig förlust för framtida generationer och strider följaktligen mot Miljöbalkens 3 kap. 4§. Vi yrkar därför att planen upphävs.

För Naturskyddsföreningen i Österåker

Maria Olausson, firmatecknare och ordförande i föreningen

Generalsvägen 61, Tuna 8:123
184 51 Österskär

070-7831259

ⁱ NFS 2009:1: "Med rimliga alternativ bör avses både alternativa planer och program och olika alternativ inom ramen för en plan eller ett program. Syftet med planen, programmet eller ändringen av planen eller programmet bör inte vara så snävt formulerat att det bara finns ett rimligt alternativ eller att möjligheten att utveckla alternativ är kraftigt begränsad. Alternativ som innebär att syftet med planen eller programmet inte kan nås kan ej anses rimliga. De rimliga alternativ som tas fram bör uppvisa sådana skillnader i utförande och lösningar för att nå syftet med planen eller programmet att det är meningsfullt att göra jämförelser mellan alternativen. Den betydande miljöpåverkan som olika alternativ kan antas medföra bör beskrivas på ett likvärdigt sätt för att alternativen ska kunna jämföras."

ⁱⁱ Se MÖD 2013:9: "Enligt 6 kap. 12 § miljöbalken ska inom ramen för en miljöbedömning enligt 11 § myndigheten eller kommunen upprätta en miljökonsekvensbeskrivning där den betydande miljöpåverkan som planens eller programmets genomförande kan antas medföra identifieras, beskrivs och bedöms. Rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets syfte och geografiska räckvidd ska också identifieras, beskrivas och bedömas. Bestämmelsen avser att genomföra artikel 5 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/42/EG av den 27 juni 2001 om vissa planers och programs miljöpåverkan. Utgångspunkten för avgörandet av vilka alternativ som är rimliga att bedöma är alltså planens eller programmets syfte. Med rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets geografiska räckvidd menas olika alternativa sätt att uppnå målen med planen eller programmet. När det gäller markanvändningsplaner är uppenbara alternativ att områden som avdelats för en viss typ av verksamheter eller ändamål utnyttjas för annat ändamål, liksom att alternativa områden väljs ut för sådana verksamheter och ändamål. Alternativen kan alltså handla om alternativ lokalisering av den typ av verksamhet som man planerar för (prop. 2003/04:116 s. 64). I Kommissionens handbok, Genomförande av direktiv 2001/42 om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan, anges bl.a. följande vad gäller redovisning av alternativa lösningar. När det i direktivet föreskrivs att man ska identifiera, beskriva och utvärdera den betydande miljöpåverkan som realistiska alternativ kan antas medföra, görs ingen skillnad mellan å ena sidan bedömningskraven för utkastet till planer och program och å andra sidan dem som tillämpas för de alternativa lösningarna. Det centrala i kravet är att den betydande miljöpåverkan som planen eller programmet och alternativen kan antas medföra fastställs, beskrivs och bedöms på ett likvärdigt sätt. Kraven i artikel 5.2 beträffande omfattningen och detaljeringskraven avseende uppgifterna i miljörapporten gäller även de alternativa lösningarna. Det är väsentligt att den myndighet eller det parlament som ansvarar för antagandet av planen eller programmet, liksom de myndigheter och den allmänhet som deltar i samråd bibringas en riktig bild av vilka realistiska alternativ som finns och att man förklarar varför de inte anses vara den bästa lösningen (se s. 26 i nämnda handbok)."

ⁱⁱⁱ NJA 2009 s. 321: "Lagstiftaren har dock betecknat kravet på en redovisning av alternativ som grundläggande och betonat att inte bara alternativa utformningar utan också – i förekommande fall – alternativa platser måste anges om

miljökonsekvensbeskrivningen skall fylla sin funktion. (Se a. prop. del 1 s. 290 och del 2 s. 63.) - - - Kravet på en redovisning av alternativ enligt 6 kap. 7 § andra stycket 4 måste ses i samband med de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken. En sökande skall visa att de förpliktelser som följer av kapitlet efterlevs (1 §). Det gäller bl.a. skyldigheten att vidta försiktighetsmått enligt 3 §, och för en verksamhet eller en åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde skall det enligt 6 § (tidigare 4 §) väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet skall kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön (jfr prop. 1997/98:45 del 2 s. 63). Redovisningen skall kunna läggas till grund för en bedömning av ansökan enligt 2 kap. En miljökonsekvensbeskrivning skall bl.a. på så sätt bidra till att en viss verksamhet, om den får komma till stånd, leder till så lite negativ miljöpåverkan som möjligt (a. prop. del 2 s. 56). Vidare finns en koppling till det tidigare samrådet genom att sökanden kan ha anledning att i miljökonsekvensbeskrivningen behandla realistiska alternativ som kommer fram vid samrådet. Därmed är dock inte sagt att sökanden kan begränsa sin redovisning till sådana alternativ; ytterst är det sökanden som svarar för att beskrivningen innehåller alla de uppgifter som behövs. Det är då viktigt att sökanden inte är obenägen att se alternativ till den lösning som sökanden själv förordar och att materialet så utformas att andra intressenter och ytterst den beslutande domstolen får underlag för en egen bedömning. Mot bakgrund av det anförda måste ett minimikrav vara att sökanden i miljökonsekvensbeskrivningen redogör för olika möjligheter och motiverar varför ett alternativ inte har följts upp närmare eller anger på vilken grund sökanden har kommit fram till att inga alternativ finns.”

^{iv} Elbilar förbrukar el i Sverige. Om den elen inte förbrukas, kan den säljas söderut och ersätta fossilbaserad el.

^{vi} Rapport Trafikenheten, Österåkers kommun Datum: 2022-02-28 *Bilaga 1 Cykelbokslut för Österåkers kommun 2021, s. 3*

^{vii} *Cykelbokslut för Österåkers kommun 2021, s. 4*

^{viii} AB Storstockholms Lokaltrafik *SL och regionen 2019 s13.*

^{ix} AB Storstockholms Lokaltrafik *SL och regionen 2019 s13*

^x Fan, W., & Machemehl, R. B. (2009). Do transit users just wait for buses or wait with strategies? Some numerical results that transit planners should see. *Transportation Research Record, 2111*(1), 169-176.).

^{xi} (Österåkers kommun *Kollektivtrafikplan Bilaga 1 - Nulägesanalys* Oktober 2019 s 47)

^{xii} <https://www.facebook.com/osterakerskommun/posts/1463533927034569>

^{xiii} ”Identitet Skärgårdskommun innefattar även att bebyggelsen har en god koppling till vattnet. En viktig del av syftet med detaljplanen för Näsängen är just att utgöra en del av Åkersbergas tätortsutveckling som en skärgårdsstad. Inom golfbaneområdet möjliggörs inte den typen av utveckling.” Granskningsutlåtande, s 12. Vi står inför en klimatkatastrof.

NACKA TINGSRÄTT

Bilaga 1

Ink. 2022-07-06

Akt. P 4850-22

Aktbil. 3

1(1)

SKRIVELSE

Dnr 4345650/2011

NACKA TINGSRÄTT
4345650/2011
INKOM: 2022-07-06
MÅLNR: P 4850-22
AKTBIL: 3

2011-05-19

Roland Sten
Tfn: 036-15 59 29
E-post: roland.sten@jordbruksverket.se

Österåkers Hembygds- och fornminnesförening
Box 606
184 27 Åkersberga

Angående detaljplan för Täljöviken Övre och Nedre i Åkersberga kommun

Österåkers Hembygds- och fornminnesförening har genom Hans Rockberg till Statens jordbruksverk den 8 maj 2011 hemställt om ett yttrande över kommunens förslag till detaljplan för rubricerat område. Med anledning av skrivelsen vill Jordbruksverket anföra följande.

Jordbruksverket har tagit del av föreningens skrivelse till Åkersberga kommun och de argument som där framförs mot föreslagen detaljplan för aktuellt område. Enligt skrivelsen har länsstyrelsen den 27 januari 2010 yttrat sig över detaljplanen. Länsstyrelsen avstyrker förslaget på flera punkter och Jordbruksverket ifrågasätter inte länsstyrelsens bedömningsgrunder för detta. Enligt verkets uppfattning bör jordbruksmark (åkermark och betesmark) bevaras i så hög grad som möjligt. Vid nödvändiga exploateringar för t.ex. bostadsbebyggelse, föreslår alltid verket i samband med sina yttranden över kommunala översiktsplaner att förtätningar av befintlig bebyggelse i första hand bör övervägas. I andra hand bör andra typer av marker undersökas om de på ett godtagbart sätt kan uppfylla kraven på mark för ny bebyggelse. I tredje hand får åkermark tas i anspråk. För betesmark gäller att det finns ett riksdagsbeslut att all betesmark i landet ska bevaras. Olika ersättningar betalas till jordbrukare som sköter betesmarken på ett miljövänligt sätt. Vidare kan ersättningar utbetalas till den som restaurerar gammal igenvuxen betesmark. Om planförslaget innebär att jordbruksdrift med betande djur omöjliggörs skulle detta i princip strida mot riksdagsbeslutet.

Sammanfattningsvis anser Jordbruksverket att planförslaget bör bli föremål för en ny granskning från kommunens sida då man på ett bättre sätt beaktar vad Hembygdsföreningen och länsstyrelsen redan framfört och även tar del av denna skrivelse.

I detta ärende har enhetschefen Andreas Mattisson beslutat. Föredragande har varit Roland Sten.

Andreas Mattisson

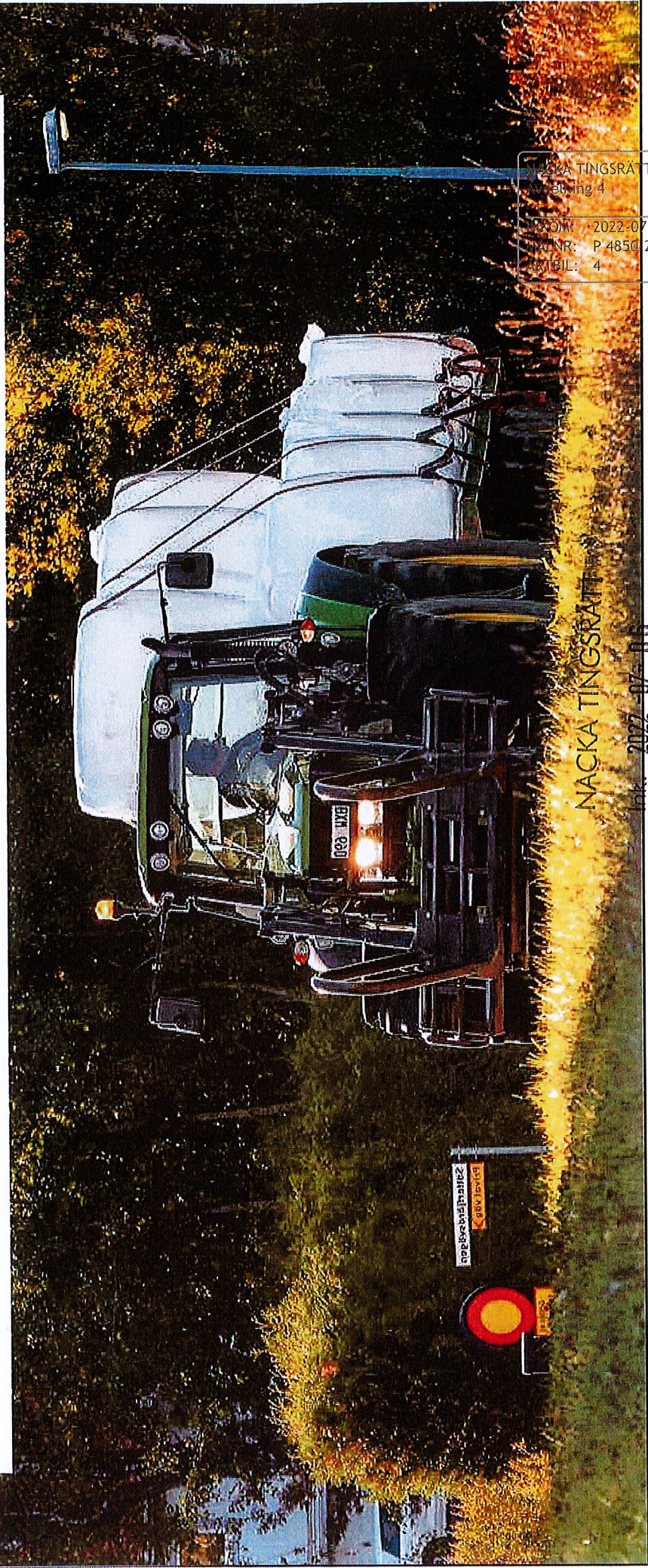
Bilaga 1

Roland Sten

Jordbruksverket, 551 82 Jönköping
Tfn: 036-15 50 00 vx, fax: 036-19 05 46
E-post: jordbruksverket@sjv.se, Internet: www.sjv.se

Jordbruksmarksstrategi för Österåkers kommun

Strategi för hur jordbruksmarkens värden beaktas i planering och utveckling

NACKA TINGSRÄTT

Åk. 2022-07-06

Akt. P 4850-22
Aktbil. 4

NACKA TINGSRÄTT
Kamling 4
ÅK. 2022-07-06
ÅK.NR: P 4850-22
AKTBIL: 4

Jordbruksmarksstrategin antogs av
kommunfullmäktige den 23 november 2020.

© Österåkers kommun

Fotografier och kartor: Österåkers kommun där inget
annat anges.

Illustrationer: Jupiter Reklam AB

Projektorganisation

Framtagandet av jordbruksmarksstrategin har bedrivits av ett flertal antal tjänstepersoner och politiker i Österåkers kommun, och i dialog med personer som bedriver jordbruk i Österåker eller arbetar med verksamheter som stödjer jordbruksverksamheterna inom kommunen. Organisationen har bestått av:

Beställare

Kommunstyrelsen genom Kent Gullberg, samhällsbyggnadschef.

Projektledare

Anna Sommardal, hållbarhetsamordnare.

Styrgrupper

Politiker

Planarbetsurskott (till Kommunstyrelsen) samt gruppledare för övriga partier.

Tjänstepersoner

Kent Gullberg, samhällsbyggnadschef
Kristen Sernbo strategisk planeringschef
Maria Bengs, planchef
Matilda Johansson, exploateringschef
Fredrik Nestor, exploateringschef
Anna Anderman, väg- och trafikchef
Kristina Eineborg, näringslivs- och utvecklingsdirektör

Referensgrupper

Personer som bedriver jordbruk i Österåker eller arbetar med verksamheter som stödjer jordbruksverksamheter inom kommun.

Projektgrupp

En mindre projektgrupp med tjänstepersoner.

Följande personer har ingått i gruppen:

Anna Sommardal, hållbarhetsamordnare
Gösta Bergman, översiktsplanerare
Caroline Finney, översiktsplanerare

Delprojektgrupper

Ett flertal tjänstepersoner, med olika ämnesfokus.

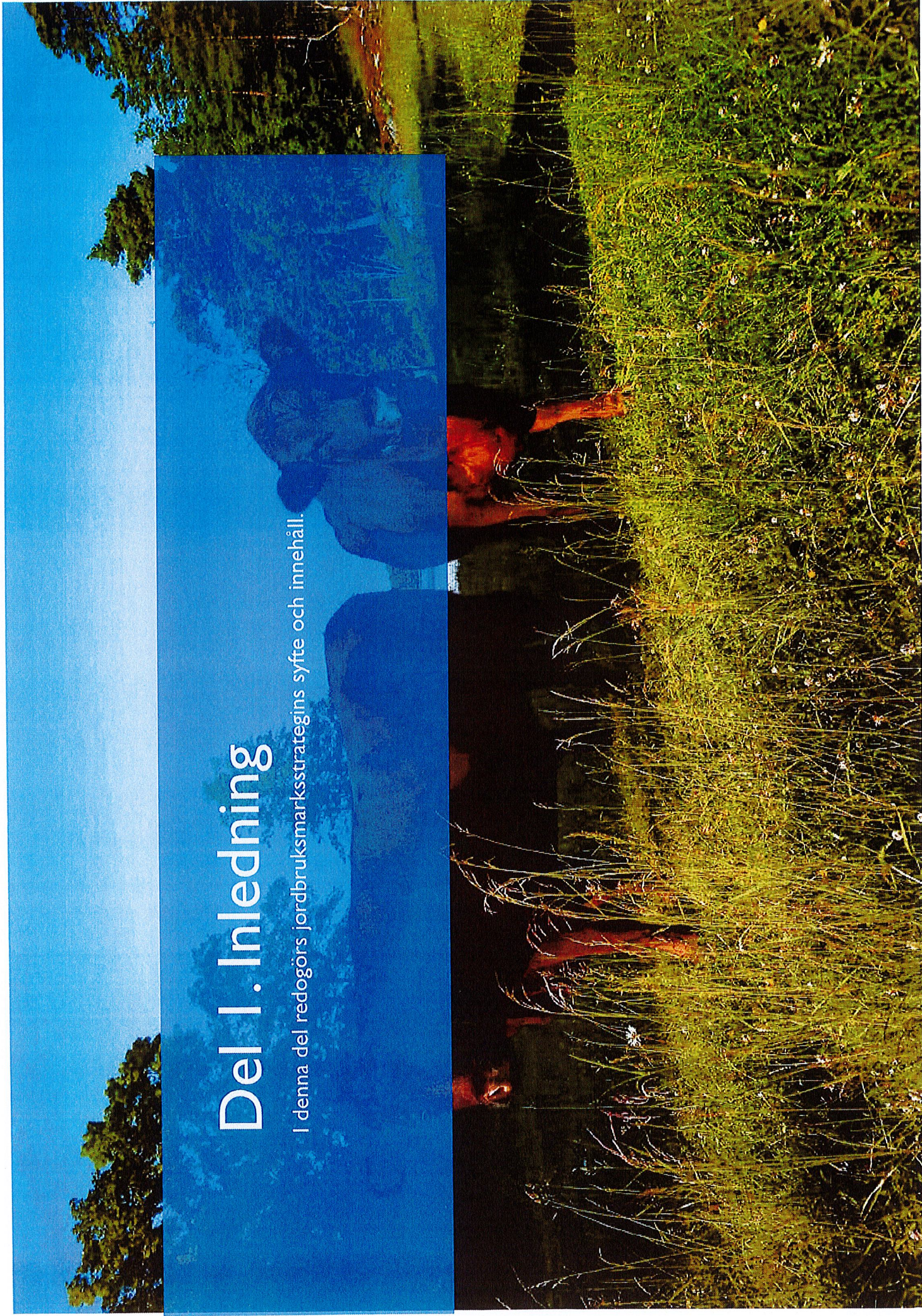
Innehåll

Förord	.....
Del 1. Inledning	.....
Inledning	6
Del 2. Förutsättningar och kunskapsunderlag	.....
Bakgrund	9
Förutsättningar	12
Kunskapsunderlag	15
Jordbruken och deras infrastruktur	25
Del 3. Mål och riktlinjer	.....
Framtidsbild	30
Mål och riktlinjer	31
Del 4. Checklista	.....
Jordbruksmarkernas värde	36
Påverkan på jordbruksmark och drift	37

Del I. Inledning

I denna del redogörs jordbruksmarksstrategins syfte och innehåll.

Inledning

I denna del redogörs för jordbruksmarksstrategins upplägg och struktur och vad den ämnar resultera i

Inom planeringen har frågan om jordbruksmark och dess värden blivit en allt mer central fråga. Behov har uppstått för att ge mer stöd i fortsatt planering. Denna strategis riktlinjer för jordbruksmark ska fungera som kunskapsunderlag samt som vägledning för Österåkers kommun och bidra till en hållbar utveckling med hänsyn till jordbruksmarkens värden.

Syfte

Strategin för jordbruksmarken i Österåkers kommun, syftar till att vara vägledande i hur jordbruksmarkens värden ska hanteras inom den fysiska planeringen.

De framtagna riktlinjerna ska fungera som stöd i hur kommunen ska möta miljöbalkens krav på skydd av brukningsvärda jordbruksmarker och samtidigt kraven i PBL på lämplig markanvändning. Riktlinjerna ska ge vägledning i dialog med markägare och exploatörer där jordbruksmark berörs. De ska ge vägledning till planering och beslut som leder till att

Förutsättningar och kunskapsunderlag

Här presenteras de mål och visioner jordbruksmarksstrategin har att förhålla sig till globalt, nationellt som regionalt och lokalt. Kapitlet redogör även för det kunskapsunderlag som kommunen har över jordbruksmarken och dess brukare samt den jordbruksmarkens nödvändiga infrastruktur. I denna del redovisas även ett antal kartor för att visualisera kommunens kunskapsunderlag.

Mål och riktlinjer

Här presenteras de mål och riktlinjer som är framtagna för jordbruksmarksstrategin.

Checklista

I det fjärde avslutande avsnittet introduceras en checklista kopplad till riktlinjerna som ska användas som stöd i kommunens löpande arbete där jordbruksmark, jordbruk och dess infrastruktur behandlas,

jordbruksmarkens värden kan tas tillvara och hänsyn tas till den jordbruksvetksamhet som medverkar till att marken brukas.

Strategins aktualitet

Strategin bör förhålla sig till övriga planer av strategisk karaktär, på lokal som regional och nationell nivå. Vidare bör strategin ha en stark koppling till agenda 2030 och de globala målen.

Strategin bör aktualitetsprövas då översiktsplanen prövas eller förnyas. Vid vetskap om att ny kunskap finns om jordbruksmarkens värden bör en aktualitetsprövning ske även om översiktsplanen anses aktuell.

Läsanvisning

Här nedan följer en läsanvisning för strategin. Strategin består av 3 huvudsakliga kapitel:

Förklaring av ord och begrepp

Arrondering – Åkrarnas läge i förhållande till varandra i ett lanbruk.

Ekosystemtjänster – Alla de varor och tjänster som produceras av jordens ekosystem, både de vilda och de mänskligt påverkade.

Insatsvaror – En vara som används i tillverkningen av andra varor eller i produktion av tjänster. Inom jordbruket utgörs insatsvarorna av exempelvis energi (diesel, elektricitet, olja, fasta biobränslen), fodermedel, plast och strömedel.

Jordbruk – En verksamhet som brukar och sköter jordbruksmark för produktion av växter och husdjurskötsel.

Jordbruksföretag – En verksamhet som bedrivs inom jordbruk, husdjurskötsel eller trädgårdsodling och som bedrivs under samma driftsledning som en viss storlek på jordbruksmark, djurbesättning och/eller yrkesmässig trädgårdsodling.

Jordbruksmark – Definieras som både åker- och betesmarker samt slåtteräng.

Jordbrukens infrastruktur – Näringar vars verksamhet bidrar till jordbruksdriften såsom lagerhållning, leveranser, produktion, förädling och försäljning.

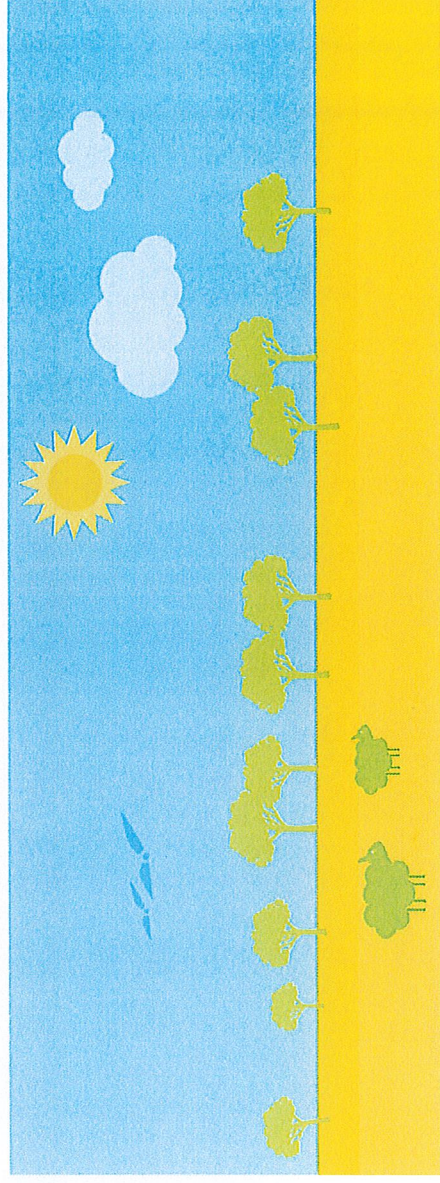
Kombinationsverksamheter – Med kombinationsverksamhet räknas en verksamhet som använder sig av de resurser som finns inom jordbruket, exempelvis maskiner, mark eller byggnader.

Monokultur – Ett agrart odlingsystem som ensidigt inriktas på ett enda värtslag exempelvis vete, bomull, kaffe, tropiska frukter och palmolja.

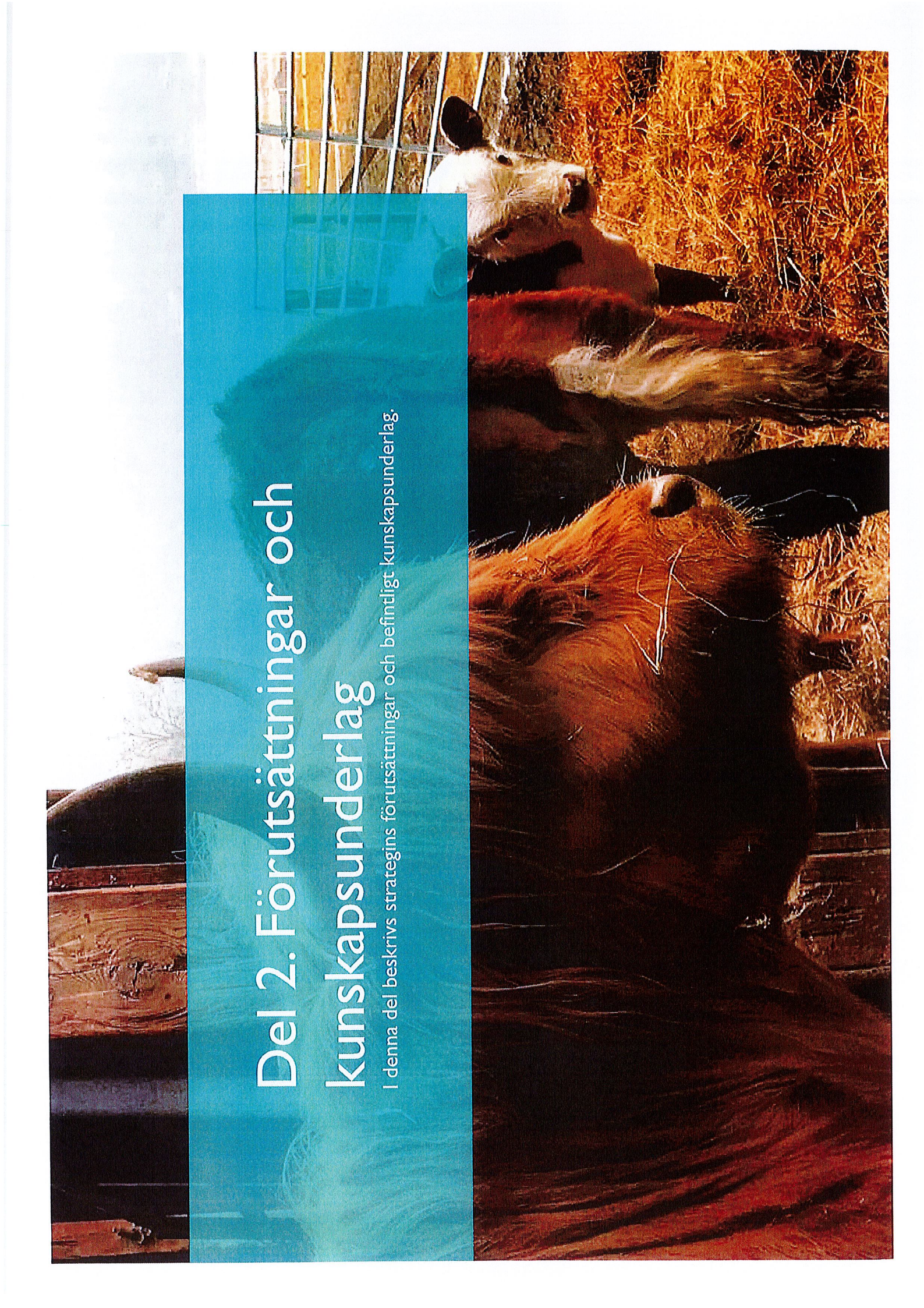
Odlingsytor – Mindre ytor mark lämplig för jordbruk i mindre skala, exempelvis koloniträdgårdar och pallkragar eller annan tätortsnära odling.

Potentiell jordbruksmark – Mark som tidigare varit uppodlad som idag har en annan reversibel markanvändning.

Resiliens – Resiliens är den långsiktiga förmågan hos ett system att hantera förändringar, återhämta sig och fortsätta att utvecklas.

A photograph of a brown cow and a white calf in a stable. The cow is in the foreground, looking towards the camera. The calf is behind it, also looking towards the camera. They are in a stable with hay on the floor and wooden walls.

Del 2. Förutsättningar och kunskapsunderlag

I denna del beskrivs strategins förutsättningar och befintligt kunskapsunderlag.

påvisas att det intresset inte går att uppnå utan att bygga på jordbruksmark.

I denna del presenteras bakgrunden till Österåkers jordbruksmarksstrategi.

Jordbruksmark är en nödvändig resurs som ger oss livsmedel, energi och andra nödvändigheter. Jordbruksmark och jordbruk ger förutsättningar för många av landskapets viktigaste värden som kulturmiljö, biologisk mångfald och rekreation. Flera områden med jordbruksmark riskerar dock att hamna i konflikt med kommunens planerade bebyggelseutveckling. Framförallt finns ett behov av att utveckla klimatsmarta, attraktiva och hållbara stadsdelar. För att hantera denna konflikt och göra kloka avvägningar, behövs kunskap om jordbruksmarkens värden och jordbrukets förutsättningar. Det behövs också tydliga krav på den utveckling som gör anspråk på att vara hållbar.

Klimatsmarta, attraktiva och hållbara stadsdelar

En hållbar utveckling av nya stadsdelar ställer krav på sammanhängande bebyggelse med god tillgång till kollektivtrafik, service, arbetsplatser, kultur- och fritidsaktiviteter, utbildning, mötesplatser, med mera. Österåkers kommuns översiktsplan (ÖP) beskriver en utveckling där ny bebyggelse i första hand kopplas till Roslagsbanans stationer och turtåta busslinjer som knyter an till dessa. Dom nya stadsdelarna ska vara

Kommunens tolkning av vad som är ett väsentligt samhällsintresse utgår främst från möjligheterna att åstadkomma klimatsmarta, attraktiva och hållbara stadsdelar. Kommunens ÖP 2040 beskriver ett samlat förslag till sådan utveckling. De utvecklingsområden som pekas ut i ÖP knyter an till Roslagsbanans stationer, eller till busslinjer med god turtäthet, där turtätheten också kan förbättras.

Alternativa områden för utveckling har valts bort i arbetet med ÖP (se ”Lokaliseringsanalys”). De har valts bort för att de antingen inte bedömts kunna utveckla ett tydligt väsentligt samhällsintresse, eller för att de innehåller särskilt betydelsefulla ekosystemtjänster, eller båda.

Försörjningsberedskap

Sverige har i takt med ökad välfärd och globalisering avvecklat sin självförsörjningsberedskap av livsmedel genom bland annat en minskning av arealerna brukad jord och Sverige förlitar sig på import av livsmedel för att tillgodose det nationella behovet (Brännström et al. 2017). Sveriges livsmedelsförsörjning består idag av svensk och europeisk produktion och en allt större internationell import. Sverige förlitar sig till stor del på andra länders livsmedels- och energiproduktion samt deras möjlighet och vilja att exportera till Sverige. Andel importerade livsmedel gör oss sårbara inför olika kriser som avskärmar

sammanhängande med finmaskiga gatunät, för att göra dom lätt tillgängliga och trygga för promenader och cykling. Kollektivtrafik, service och annat blir lätt att nå och det går lätt att klara vardagen med mindre bilåkande. Inriktningen följer energimyndighetens forskning om energieffektiva stadsdelar, men ger samtidigt en hög attraktivitet, trygga gaturum, hög tillgång till samhällets service och möjligheter och en bra spelplan för entreprenörskap. Man kan med fog påstå att sammanhängande stadsdelar, där man kan leva och verka klimatsmart, är en överlevnadsfråga.

Samtidigt har våra städer behov av en lång rad ekosystemtjänster, t.ex. vattenrening, skyfallshantering, skugga och förstås livsmedelsförsörjning. Det är också en överlevnadsfråga. En utveckling av tätorten innebär en avvägning mellan sammanhängande stadsdelar och en sammanhängande grönsstruktur med utrymme för jordbruk.

Väsentligt samhällsintresse

Miljöbalken slår fast att jordbruksmark inte ska bebyggas, om inte utvecklingen kan beskrivas som ett ”väsentligt samhällsintresse”. Samtidigt ska det kunna

Jordbruksmarksstrategi

oss från omvärlden. Sverige importerade 2018 över hälften av alla jordbruksvaror och livsmedel (Croneborg, 2019, SLU). Om försörjningen ska klara kriser bättre, bör den inhemska odlingen öka. I positionen *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet* (2016/17) framhålls vikten av en ökad inhemsk livsmedelsproduktion och en hållbar tillväxt på landsbygden.

Arealbehov för livsmedelförsörjning

Idag uppskattas medelensvenskens konsumtion från åkermark vara 0,4 hektar, vilket är mer än den nationella produktionen på 0,3 hektar per person. Sverige består av cirka 3 009 500 hektar jordbruksmark och saknar 1 082 574, nästan en fjärdedel för att bli självförsörjande (SLU 2019). År 2014 uppskattades Stockholm län ha cirka 420 kvadrater jordbruksmark per person, samtidigt som behovet per person uppgick till cirka 4000 kvadrater. Som storstadsregion finns det dock begränsade möjligheter att täcka livsmedelsbehovet genom den jordbruksmark som finns inom länet. Om alla, i en teoretisk situation, skulle övergå till vegetarisk kost, skulle arealbehovet minska påtagligt, uppskattningsvis till mindre än hälften (#ref).

I Österåkers översiktsplan 2040 planeras det för en växande befolkning som kan uppgå till cirka 70 000 – 75 000 invånare till år 2040. Detta innebär ett större arealbehov för livsmedelsproduktion i

framtiden, samtidigt som planeringsberedskapen kräver mer mark för bostadsförsörjningen i kommunen. Idag finns 2 100 hektar jordbruksmark inom kommunen, vilket innebär cirka 0,05 hektar per invånare. För att vara självförsörjande på livsmedel 2040 skulle 28 000–30 000 av Österåkers totala landareal på 31 235 hektar behöva vara jordbruksmark. Det kan alltså konstateras att Österåkers försörjningsförmåga är begränsad, då det varken med dagens eller framtidens befolkningsstorlek går att mäta alla invånare med det som produceras på den befintliga jordbruksmarken inom kommunen.

Det globala jordbruket

Klimatförändringar, en växande befolkning samt försämrade odlingsförutsättningar som brist på vatten och god jordkvalitet kan skada världens försörjningsförmåga. Framtida behov av allt från transporter, livsmedel- och energiresurser samt politiska konfliktter är svår att syra. FAO, FN:s organ för mat och jordbruk menar att i takt med dagen befolkningsstillväxt måste jordbruksmarken fram till 2050 öka med 70% för att kunna försörja hela världen. Det finns en tydlig koppling till detta i Agenda 2030, där FN har utformat globala hållbarhetsmål som tryggad livsmedelsförsörjning och utveckling av ett hållbart jordbruk.

Svenska lantbruk är drivande inom klimat- och miljöområdet, samt ligger i framkant när det gäller ett

starkt djurskydd och en god djurvälstånd. Nationens livsmedelsproduktion håller en hög standard med globala mått samt har försäkringar för att bidra med en hållbar och miljöbekaktande framtid inom livsmedelsförsörjningen lokalt och globalt. Även i Sverige finns det dock jordbruk som har en negativ påverkan på miljö och hälsa. Därför behövs det fortsätta insatser som exempelvis ökar den biologiska mångfalden samt minskar övergödning och spridning av miljögifter i bland annat grundvattnet och vattendrag (Prop.2016/17:104).

Minskade jordbruksarealer

Det uppskattas att 600–700 hektar jordbruksmark exploateras varje år i Sverige. På marken byggs infrastruktur och bebyggelse, där framförallt småhus tar upp den största ytan. Områden där försämringsarna för ett bördigt jordbruk är goda är ofrasta där bebyggelsen historiskt sett har uppstått. (Jordbruksverket 2015).

Jordbruksmark som exploateras är inte längre brukbar och stadsnära odlingsbar mark som ger möjlighet till stadsodling, ekosystemtjänster och som har ett försörjningsvärde går förlorad. Ur ett beredskapsspektiv för livsmedelsproduktion bör jordbruksmark som inte aktivt brukas planeras för rekreativa ändamål som parker, idrottsplaner eller odlingslotter. Då dessa ändamål är skonsamma för marken säkerställer

detta att denna jordbruksmark vid behov kan brukas på nytt i framtiden.

Österåker är en skärgårdskommun där jordbruket bedrivs i liten skala och upptrar endast cirka 7 procent av kommunens mark. Denna areal brukad mark minskar långsamt men kontinuerligt, främst till följd av exploatering eller då marken inte längre brukas alternativt omvandlas till skogsmark. **Vårje är bedöms ## hektar bli till skogsbruk.** Låg lönsamt för i synnerhet små jordbruk är det som driver denna utveckling. Om det inte går att tjäna pengar som jordbrukare kommer markerna successivt fortsätta att minska.

Försörjningsförmåga och resiliens i Österåkers kommun

I Österåkers översiktsplan 2040 planerar man för en växande befolkning som kan uppgå till cirka 70 000 – 75 000 invånare till år 2040. I ett lokalt perspektiv medför detta mindre yta per person, där samtidigt en del jordbruksmark väntas gå förlorade genom bebyggelseutveckling.

I en urygg försörjningssituation, är det rimligt att se större regionala områden än en kommun som försörjningsområde. Många basgrödor klarar lagring och långa, tidkrävande transporter (t.ex. spannmål) och kan förflyttas över stora delar av Sverige. När det gäller grönsaker däremot, kan de tätortsnära jordbruksmarkerna vara särskilt viktiga. Här kan känsliga,

transportkrävande grödor odlas på gång- och cykelavstånd. Det är med andra ord viktigt att uppmärksamma de möjligheter till försörjningsförmåga som kommunens jordbruksmarker get, även om det inte finns någon direkt anledning att söka efter en fullständig självförsörjning inom kommunens gränser. Det bör också nämnas att kommunen har andra livmedelskällor och möjligheten att exempelvis utveckla havsbruk kan vara en betydande källa.

Dom lokala jordbrukarna och jordbruksföretagen bidrar också i sig själv till kommunens resiliens. På gårdar och verksamheter finns folk som har kunskap om odling och lantbruk, som har maskiner, utrustning, stallar etcetera. Idag finns inte systemet med kärngårdar kvar, vilka tidigare garanterade ett nätverk av gårdar med utrustning och till och med arbetshästar. Men kommunens aktiva jordbruksföretag fungerar på liknande sätt.

Vid den stora skogsbranden i Västmanland 2016 visade det sig att lokala brukare och entreprenörer spelade en viktig roll i det inledande räddningsarbetet, eftersom de snabbt kunde vara på plats med maskiner och utrustning (#referens). Det är också en viktig del av den lokala resiliensen i samhället.

Förutsättningar

I detta avsnitt kommer förutsättningar för jordbruksmarken att redovisas för.

Global nivå

På global nivå utgör de globala målen – Agenda 2030 ett viktigt ramverk för Österåkers kommuns jordbruksmarksstrategi.

Agenda 2030

Sverige har förbundit sig till Agenda 2030 som består av 17 globala mål för en hållbar utveckling. Jordbruksmarksstrategin kopplar an till flera mål då en god livsmedelsförsörjning är en förutsättning för en hållbar utveckling, särskilt mål två och tolv. Mål två syftar till att avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning och förbättrad nutrition samt främja ett hållbart jordbruk. Mål tolv avser att säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Nationell nivå

På nationell nivå utgör Sveriges miljömål samt dokumentet kopplat till Sveriges livsmedelsförsörjning viktiga utgångspunkter för jordbruksmarksstrategin.

Miljöbalken

Skyddet av jordbruksmark regleras i miljöbalken 3 kap 4§. Där beskrivs jordbruksmark som ett nationellt intresse och lagen förordnar en restriktiv hållning till att upplåta jordbruksmark för exploatering. Enligt lagen får jordbruksmark tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar om det anses vara av väsentligt samhällsintresse och om detta behov inte kan tillgodoses genom att annan mark tas i anspråk.

Vid planläggning finns det tre huvudsakliga kriterier för tillämpning av lagen. Kommunen förväntas kartlägga jordbruksmarken som finns och föra ett resonemang om brukningsvärdet. I bedömningen bör jordbruksmarken som begränsad resurs med avgörande betydelse för en trygg livsmedelsförsörjning beaktas. Kommunen ska även beskriva vilka

väsentliga samhällsintressen som kan motivera avsteg från bestämmelsen. Det tredje kriteriet är att det ska framgå varför detta väsentliga samhällsintresse inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredställande sätt på annan mark.

Med uttrycket ”tillfredställande” avses att lokaliseringen av exploatering ska vara tekniskt och funktionellt lämplig samt ekonomisk rimlig (prop. 1985/86:3 sid 158). Om alla tänkbara alternativ innefattar jordbruksmark bör i första hand sådan mark som har den bästa produktionsförmågan undantas från exploatering (prop. 1985/86:3 sid 53). Med ”väsentligt samhällsintresse” avses bland annat bostadsförsörjningsbehovet, intresset av att kunna lokalisera bostäder och verksamheter nära varandra, att skapa väl fungerande och lämpliga tekniska försörjningssystem samt att säkerställa viktiga rekreationsintressen (Prop. 1985/86:3 sid 53).

Sveriges miljömål

Sverige har 16 miljömål som ska fungera som riktmärke för landets miljöarbete och visa vägen mot en hållbar utveckling och Agenda 2030. Målet *ett rikt odlingslandskap* har stark koppling till arbetet med jordbruksmarksstrategin. Sveriges riksdag definierar målet som odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och

stärks. Jordbruksmark och brukandet av den har även koppling till flera andra nationella miljömål, som till exempel *ett rikt djur- och växtliv, ingen övergödning* och *myllrande våtmarker*. Österåker kommuns jordbruksmarksstrategi behöver ta hänsyn till de nationella miljömålen som helhet.

Nationell livsmedelsstrategi

Den nationella livsmedelsstrategins vision är att den svenska livsmedelskedjan år 2030 är globalt konkurrenskraftig, innovativ, hållbar och attraktiv att verka inom. Det övergripande målet för strategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning samt bidra till en hållbar utveckling i hela landet. Den omfattar tre strategiska områden: Regler och villkor, Konsument och marknad samt Kunskap och innovation.

Regler och villkor

Att utformningen av regler och villkor ska stödja målet om en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja där produktionen ökar. Detta genom ändamålsenliga skatter och avgifter, regelförenklingar, administrativa lättnader och andra åtgärder för att stärka konkurrenskraften och lönsamheten.

Konsument och marknad

Att konsumenterna ska ha ett högt förtroende för livsmedlen och kunna göra medvetna och hållbara val, exempelvis av närproducerat och ekologiskt. Marknaden för livsmedel ska kännetecknas av en väl fungerande konkurrens. Den svenska livsmedelsexporten ska ges förutsättningar att öka för att möta efterfrågan på relevanta marknader.

Kunskap och innovation

Att stödja kunskaps- och innovationssystemet för att bidra till ökad produktivitet och innovation i livsmedelskedjan samt hållbar produktion och konsumtion av livsmedel.

Handlingsplaner har tagits fram för att redogöra konkreta insatser för att uppnå strategins målsättningar. I handlingsplan 1 pekas några områden ut som förväntas ge positiv påverkan på det nationella miljömålet Ett rikt odlingslandskap, bland annat:

- Öka kunskaperna hos kommuner och länsstyrelser om hur jordbruksmark och jordbruksproduktion kan värderas vid tillämpning av miljöbalkens hushållningsbestämmelser
- Utveckling av arbetet med integrerat växtskydd för framtagande av exempelvis nya bekämpningsmetoder, som ska minimera risk för hälsa och miljö
- Kunskapsutveckling för ett hållbart växtskydd
- Kompetenscentrum vatten

- Ökat stöd till Programmet för Odlad Mångfald (POM) för återintroduktion på marknaden av äldre svenska växtsorter.
- Bereda riksintresseutredningens förslag, vilket inkluderar förslag som rör jordbruksmark.

Regional nivå

På regional nivå utgör RUFSS 2050 en viktig förutsättning för jordbruksmarksstrategin.

RUFSS 2050

Den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen uttrycker den gemensamma viljan för utvecklingen i regionen fram till 2050. Visionen är att Stockholm ska vara Europas mest attraktiva storstadsregion. För att nå visionen har fyra övergripande mål tagits fram som ska nås till 2050, nämligen: En tillgänglig region med god livsmiljö; En öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region; En ledande tillväxt- och kunskapsregion; En resurseffektiv och resilient region utan klimarpåverkande utsläpp. Till de olika målen knyts delmål som ska nås senast 2030. Utöver vision och mål samt prioriterade åtgärder innehåller RUFSS 2050 resonemang om olika tematiska frågor samt förhållningssätt som ska vara vägledande i planens tillämpnings på lokal nivå.

Till planen togs en strategi fram för landsbygden och skärgården. Strategins mål är att stärka möjligheten

Jordbruksmarksstrategin

att bo och verka på landsbygden och i skärgården i Stockholms län. Fokus ligger på frågor som rör bostäder, service, kommunikationer och arbetstillfällen. Landsbygds- och skärgårdsstrategins målår är 2030 och strategin har fyra insatsområden som samspelar med de fyra långsiktiga målen i RUFSS 2050.

- Förbättra tillgängligheten
- Utveckla attraktiva och livskraftiga lokalsamhällen
- Stärk det lokala näringslivet
- Utveckla natur-, kultur- och rekreationsvärden.

Här är det främst insatsområde tre och fyra som kopplar an till jordbruksmarksstrategin. Detta genom resonemang om jordbruksmark, biobränslen och värdefulla kultur- och naturvärden.

Länsstyrelsens ställningstagande

Länsstyrelsen i Stockholms län fattade 2017 beslut om ett ställningstagande kring brukningsvärd jordbruksmark (dnr 4089-5079-2017). I ställningstagandet, som tar utgångspunkt i miljöbalkens 3 kap 4§, betonas att exploatering bör undvikas på jordbruksmark som är klass 3-5 i åkermarksgraderingen samt på naturbetesmarker. I den mån jordbruksmark ändå kan behövas exploateras ska det endast ske i undantagsfall och för att främja väsentliga samhällsintressen.

Stockholms läns livsmedelsstrategi

Länsstyrelsen har i samverkan med Lantbrukarnas riksförbund Mälardalen och Region Stockholm tagit fram en livsmedelsstrategi. Strategin utgår från den nationella strategin med ett övergripande mål och tre strategiska insatsområden: Regler och villkor, Konsument och marknad samt Kunskap och innovation. Det övergripande målet för strategin är ett långsiktigt livsmedelssystem. Det innefattar en ökning av länets livsmedel- och primärproduktion samt att sårbarheten i livsmedelskedjan minskar. Vidare ska livsmedelssektorn vara en del av Stockholms innovations- och utvecklingskraft och bidra till att föra stad och landsbygd närmare varandra. Strategin ska bidra till de nationella och regionala miljö- och klimatmålen samt till flera av målen för Agenda 2030.

Lokal nivå

På lokal nivå utgör Österåkers översiktsplan samt kommunens miljömål viktiga styrdokument för jordbruksmarksstrategin. Vidare finns tidigare utredningar som hanterar jordbruksfrågor, *Strategi för de gröna frågornas hantering i Österåkers kommun* samt *Lokaliseringsanalys*.

Översiktsplanen 2040 – stad, skärgård och landsbygd

Översiktsplanen för Österåker kommun beskriver kommunens viljeringning gällande mark- och

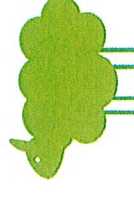
vattenanvändning. Jordbruksmarken lyfts som en viktig tillgång ur ett produktions- och upplevelseperspektiv. Kommunens ställningstagande till jordbruksmark i relation till utveckling. Följande riktlinjer i planen preciserar kommunens förhållningssätt till jordbruksmark.

- Verka för en långsiktigt hållbar användning av jordbruks- och skogsmark.
- Utveckla kommunens ekosystemtjänster.
- Gör hållbara avvägningar mellan jordbruksmark och väsentligt samhällsintresse

Österåkers miljömål

Österåkers miljömål bygger på nationella och regionala mål och strategier. Nya mål är under framtagande och ska ersätta Österåkers miljömål för 2016-2019, som har förlängts till och med år 2020. De nuvarande miljömålen består av fem målområden som tydligt kopplar till de nationella miljömålen. Till varje målområde redovisas lokala miljömål.

- Sjöar, skärgård och vatten
- Mark, byggande och boende
- Klimat och luft
- Skadliga ämnen och rena kretslopp
- Natur och biologisk mångfald

Kunskapsunderlag

I detta avsnitt redovisas kunskapsunderlag i form av kartläggningar av jordbruksmark och andra odlingsplatser inom Österåkers kommun samt jordbruksmarkens infrastruktur.

Jordbruksmarker och andra odlingsplatser i Österåker kommun

Österåker är en kommun med jordbruk på fastlandet som i skärgården. I skärgården kännetecknas jordbruker av småskalighet till följd av det för skärgården unika landskapet med mindre sammanhängande arealer odlingsbar mark. Skärgårdslandskapet och dess värden för rekreation och upplevelse är starkt kopplat till ett kontinuerligt brukande av jorden.

De små och spridda arealer odlingsbar mark i skärgården gör jordbruksmarken mer känslig för ytterligare fragmentering eller tillskapande av hinder. För att behålla det värdefulla kulturlandskapet är det viktigt att hänsyn tas till jordbrukets förutsättningar i skärgården. Avvägningar mellan att behålla kulturlandskapet öppet genom brukandet av jorden samt viljan att exploatera och få en större fast befolkning behöver hanteras och avvägningar göras.

På fastlandet finns större landområden med jordbruksmark vilket skapar möjligheten för ett mer stortskaligt jordbruk med högre lönsamhet. Jordbrukare som nyttjar den tätortsnära jordbruksmarken har andra problem såsom friluftsutövare som stör och stressar lantbruksdjur eller går över nysädda åkrar, eller vägar som dras över jordbruksmark så att den fragmenteras. Andra hinder för jordbrukarna i deras dagliga arbete är till exempel trafik och refuger som försvårar deras framkomlighet med lantbruksmaskinerna.

En liten del av Österåker kommuns yta upptas av jordbruksmark och bedrivs jordbruket i liten skala, medan skogsbruk bedrivs i stora delar av kommunen och omfattar cirka 45% av landarealen (14 000 hektar). Inom begreppet jordbruksmark räknas både åker- och betesmark in. Åkermark är det som utgör majoriteten av kommunens jordbruksmarksyta medan betesmarken upptar en mindre yta. Åkermarken har minskat inom kommunen sedan

mitten av 1980-talet och siffror från 2000-talet visar på en liknande utveckling för betesmarken. Den totala åkerarealen har minskat med cirka 35%.

Jordbruksarealer i Österåker

Endast 7% av Österåker kommuns yta, cirka 2 100 hektar är jordbruksmark. Av jordbruksmarken är cirka 1 700 hektar åkermark och cirka 400 hektar betesmark. Det ger ca 0,05 hektar jordbruksmark per invånare år 2020.

Inom Stockholms län är Österåker en av de kommunerna med en mindre andel jordbruksmark i förhållande till sin totala landareal. Det ger ca 0,05 hektar jordbruksmark per invånare. De grödor som återfinns inom Österåkers jordbruksmarker är främst slätter- och betesvall, höstvetete och vårkorn. Annat som odlas i mindre omfattning är kok- och foderärtar, vicker och åkerbönor, grönfoderväxter, havre, blandad (stråsäd) och trädgårdsväxter.

Grödor i Österåker

De vanligaste grödorna på Österåkers jordbruksmarker år 2019 (Åkerarealer jordbruksverket 2019).

- Slätter- och betesvall, 995 hektar
- Höstvetete, 166 hektar
- Vårkorn, 162 hektar
- Kok- och foderärtar, vicker och åkerbönor, 84 hektar

Det finns även 183 hektar potentiell jordbruksmark som ligger i träda och en ökänd andel som idag har en annan markanvändning men som kan återupptas som jordbruksmark såsom parkmark och golfbanor. Inom den djurhållning som bedrivs finns det lanbruksdjur såsom nötkreatur, får, lamm och höns. Gårdarna kan även hålla sig med olika lanbruksdjur som husdjur och som en del av sin egen självhushållning.

Djurhållning i Österåker

De vanligaste djuren inom jordbruken i Österåkers kommun år 2018 (LRF 2018).

- Nötkreatur (endast köttkor, tjurar och kalvar), 377 st
- Får, 621 st
- Höns, 95 st

Utöver jordbruken finns även andra småskaliga odlingsplatser i Österåker på mark som ägs av kommunen. På Ekbacken intill Åkers kanal finns ett odlingsområde med fyra pallkragar utplacerade på allmän platsmark, och i Hackstra och Smedby finns större områden med kolonilotter.

Jordbruksmarker och andra odlingsplatsers värden

I takt med en ökad befolkning världen över ökar behovet av livsmedel och bostäder. Det gör planering av mark för olika ändamål och avvägningen mellan olika intressen viktigt. Klimatförändringar påverkar skördar i större utsträckning än tidigare. Förändringarna kan innebära att Sverige får en mer betydande roll för livsmedelsförsörjningen internationellt som nationellt. Med högre temperaturer kan Sveriges livsmedelsproduktion öka genom bättre avkastning och möjligheten att odla andra typer av grödor.

Utöver jordbruksmarkens värde för vår mat- och energiförsörjning innehåller jordbruksmarken andra värden. Jordbruket möjliggör för ett bevarande av natur- och kulturvärden, ett ekosystemtjänster som tar tillvara på koldioxid och hanterar dagvatten bevaras. Naturens värde för folkhälsan och rekreation går hand i hand med friluftslivets och turismens brukning av kulturlandskapet. Kommunen har kartlagt jordbruksmarken för att visa på dess värden.

Kartläggning av Österåkers jordbruksmarker

Kartläggningen har tagits fram med hjälp av underlaget från kommunens Lokaliseringstudering 2019 och andra befintliga kartunderlag hos kommunen.

I Lokaliseringstuderingen kartlades jordbruksmarken med hjälp av Jordbruksverkets blockdatabas, Fastighetskartan, Ekonomiska kartan från 1952 samt genom flygbildstolkning. Alla underlag har verifierats genom flygbildstolkning. Mark som var åker på Ekonomiska kartan 1952 har till exempel kartlagts som jordbruksmark om den idag är öppen gräsmark eller delvis igenvuxen mark som relativt enkelt kan återupptas till jordbruksmark. Gammal åkermark som planterats med skog eller har övergått till skogsmark har ej tagits med i kartläggningen. Den kartlagda jordbruksmarken i Österåkers kommun har därefter värderats utifrån befintliga kommunala, regionala samt nationella underlag med avseende på naturvärde, kulturmiljövärde samt värden för friluftsliv och rekreation.

Jordbruksmarken har inre värderats eller klassats med avseende på avkastning eller brukningsvärde. Den värdering av jordbruksmark från 1969 som utgörs av en 10-gradig klassificeringsskala bör enligt rekommendationer från Jordbruksverket ej längre användas då den är förlegad.

Karta över odlingsmark i Österåkers kommun

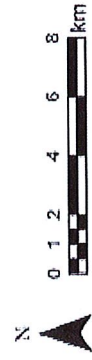
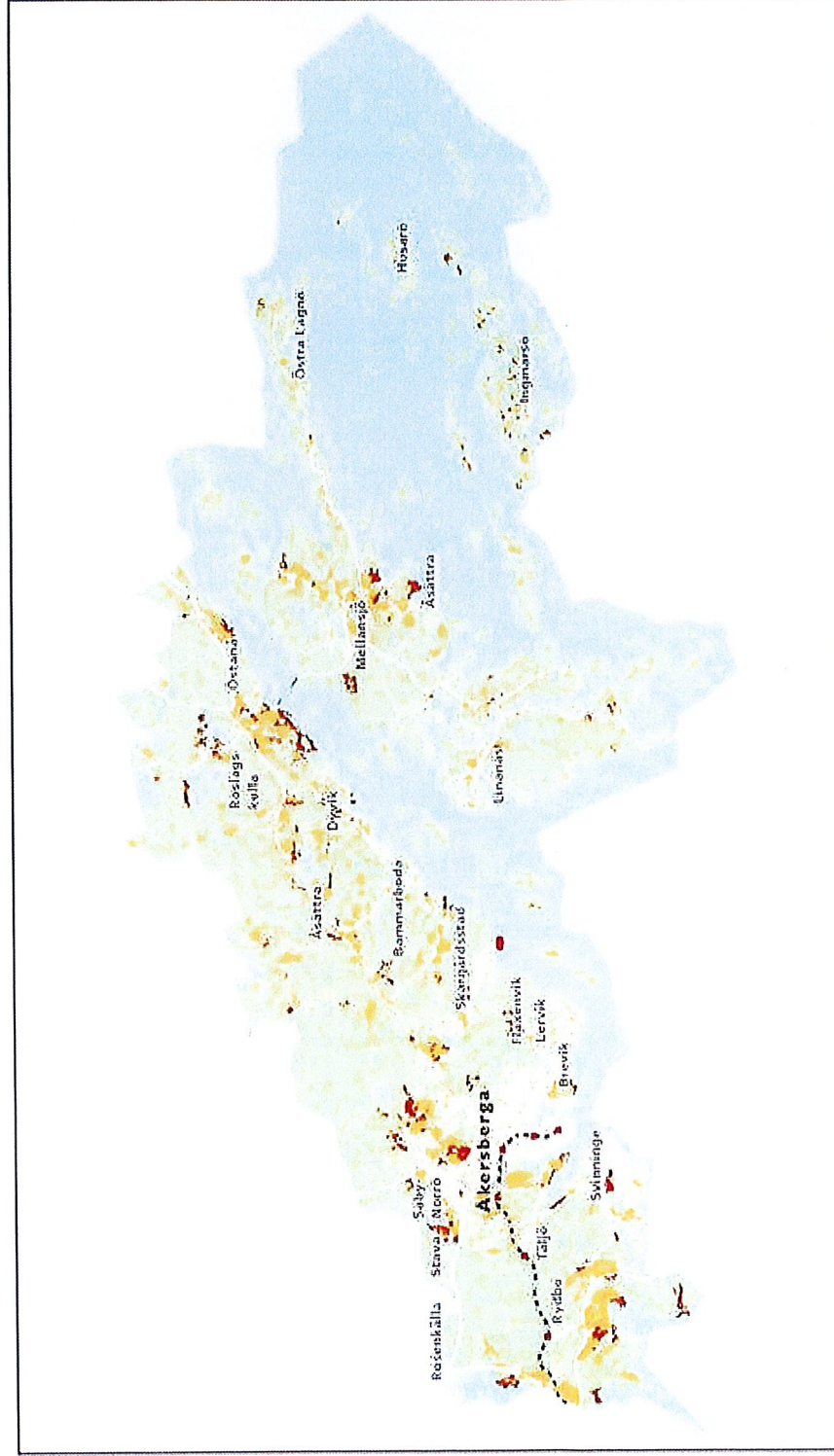

Kartan visar kommunalägd mark samt den odlingsmark i form av kolonilotter och små odlingsplatser som finns inom kommunen

KARTAN ÄR UNDER FRAMTAGANDE

Befintlig jordbruksmark

Kartan visar befintlig jordbruksmark.

Befintlig jordbruksmark
Betesmark
Åkermark

Jordbruksmarkens produktionsvärde

När skogspartier och betesmark omvandlas till åkermark talar man om nyodling. Nyodling är dyrt, minst 100 000 kronor per hektar enligt Jordbruksverket (2015) och sker oftast då en lantbrukare ser möjlighet att förenkla och förbättra omständigheterna för att driva sitt jordbruk genom att skapa ny odlingsmark i anknäring till befintlig mark. Trots de höga kostnaderna är nyodlingsmarken sällan lika bördig som den äldre åkermarken, även flera decennier senare. (Jordbruksverket, 2015) Detta visar på komplexiteten inom jordbruksmarkens produktionsvärde även ur ett ekonomiskt produktionsperspektiv.

Jordens bördighet är en kombination av markens kemiska sammansättning och hur väl marken kan lagra vatten och näring samt vad det är för typ av odlingsklimat. Alla dessa faktorer gynnar olika slags grödor mer eller mindre.

Effektivisering av jordbruket för maximal avkastning har medfört nya brukningsprocesser såsom monokultur, där en stor yta brukas med oftast en slags gröda och ger inte landskapet tillgång till återhämtning eller den biologiska mångfald som främjar bördigheten. Idag ökar insikten om vikten av sambandet mellan brukning och förvaltning av jordbruksmarken. Men även där marken är väl förvaltrad är det ibland svårt att bruka marken på grund av dess kemiska samt

Jordbruksmarkens naturvärden och betydelse för biologisk mångfald

Jordbruksmarken har en stor betydelse och påverkan på bevarandet av den biologiska mångfalden. Därför har kommuner i Sverige börjat klassificera jordbruksmarken beroende på dess främjande av biologisk mångfald. Klassificeringen ingår i arbetet med avvägningen i exploateringsfrågor.

Kombinationen av olika typer av jordbrukslandskap bidrar till en biologisk mångfald av insekter, djur och växter. Biotoper som åkerholmar, betesmarker och slätter bidrar tillsammans till ett ekosystem som ger människan försörjande och reglerande tjänster. Traditionella mindre jordbruksmarker med bete har en större betydelse för biologisk mångfald än större intensivodlade grödor som i monokulturer.

I Österåker finns en mängd områden med höga naturvärden, i synnerhet skog, naturmarker, sumpskogar och våtmarker. Kommunen har tre områden som utgör riksintressen för naturvärden; Ullnasjöns De Geermoräner, mellanskärgården, och yterskärgården som skyddas enligt miljöbalken 3 kap. 6§ och 4 kap 4§. Delar av kommunen ingår även i regionens gröna kilar, Angarskilan går genom kommunens norra delar medan Bogesundskilen går genom de sydvästra delarna. Särskilt värdefulla kustområden, där grunda havsvikar möter hävdade strandängar, slätt, Täljöviken och kring Kyrkfjärden.

materiella sammansättning såsom stenig jord eller jord med dålig lagringsförmåga av vatten och näring. När exploatering av jordbruksmarken ägt rum har alltför stor påverkan skett i marklagret och alv (jordsiktret under markytan vid plogulan) vilket gör jordbruksverksamheten oåterkallelig.

Materiella värden i form av areella värden utgör stora delar av kommunen. Jordbruk upptar en mindre del av yran (drygt 2 100 hektar) och bedrivs i liten skala, medan skogsbruk bedrivs i stora delar av kommunen. Skogsbrukets värde kan även ses som ett ekonomiskt stöd för lantbrukare, då deras jordbruksverksamhet kan upprätthållas med hjälp av den ekonomiska säkerhet skogsbruksdriften ger.

Jordbruksmarkerna i Österåker har en stor betydelse i ett regionalt perspektiv, då denna typ av så kallad producerande ekologiska funktioner främst förekommer i kommunerna utanför Storstockholms tätaste delar. Värdet av dessa naturresurser väntas öka påtagligt, i takt med att ökad global konsumtion ökar pressen på ekosystemens produktionsförmåga. En långsiktigt hållbar utveckling av kommunen, inbegriper därför en strategisk markanvändning som möjliggör ett effektivt nyttjande av jordbruksmark, skogsmark och vattenområden. Bevarandet av produktiva jordbruksmarker är särskilt viktigt.

Jordbruksmarkens betydelse för kulturmiljön

Österåkers kommun har en lång agrar historia där landskapet brukats för matproduktion, energiförsörjning och skogsproduktion. Det finns flera större välbevarade kulturlandskap såsom Rydboholm, Åkers kanal, Roslags-kulla och Wira bruk, vilka också är av riksintresse för kulturmiljövården och skyddas av 3 kap. 6 § andra stycket Miljöbalken. Skärgården och stora delar av kustens skärgårdslandskap är med hänsyn till höga naturvärden utpekade som riksintressen för kust och skärgård enligt 4 kap, 4 § Miljöbalken.

Jordbruksmarkens sociala och ekonomiska värden

Jordbrukslandskap och råvaruproduktion har en stor betydelse för Österåkers identitet, livskvalitet och den lokala ekonomin. Något som gör kommunen attraktiv att bo i, verka i och besöka. Socialt värdefulla aspekter som stadsnära odlingsplatser skapar mötespunkter och ger möjlighet till kunskaps- och råvaruutbyte. De historiska odlingslandskapen innebär att en viss arkitektonisk stil har tillkommit och bevarats såsom stengårdsgårdar, åkerholmar och äldre lador från 1700-talet som vid Östanå. Det levande kulturlandskapet erbjuder även efertraktade upplevelsevärdena för människor, såsom blommande ängar, och arbetet med dessa gynnar värden för rekreation och friluftsliv. Upplevelsevärdena har potential att gynna den lokala turismen. Detta sammantaget

med de råvaror som produceras på jordbruksmarken skapar ekonomiska värden i form av inkomster och kan därmed främja kommunens sysselsättning. 2018 omsatte jordbrukens i Österåker sammanlagt cirka 81 miljoner kronor vilket är 0,007 procent av kommunens totala omsättning (SCB 2018).

Det finns en motsättning i mötet mellan utövandet av friluftslivet och jordbruksmarker eftersom åkermark och stängsel runt grönområden kan ses som ett hinder för allmänheten i det öppna landskapet. Samtidigt saknar allmänheten ibland förståelse för jordbruk som näringsverksamheter, då friluftsutövare trampar ned grödor och stör lantbruksdjur.

För att hantera denna typ av konflikter har man i Skåne skapat något man kallar *betträddor* som består av 4 meter breda gräsremсор längs med åkerkanten

där människor kan promenera eller rida. *Grön arena* är ett annat koncept som tagits fram av Hushållningssällskapet och Jordbruksverket, där förståelse för jordbruksnäringen skapas i mötet mellan allmänheten och vertksamheterna. Det kan exempelvis innebära att jordbruken erbjuder allmänheten olika tjänster ur ett hälso- och pedagogiskt perspektiv, exempelvis kurser eller spabesök (Jordbruksverket & Hushållningssällskapet 2015). Något som också kan bidra till jordbrukens försörjning och den lokala ekonomin.

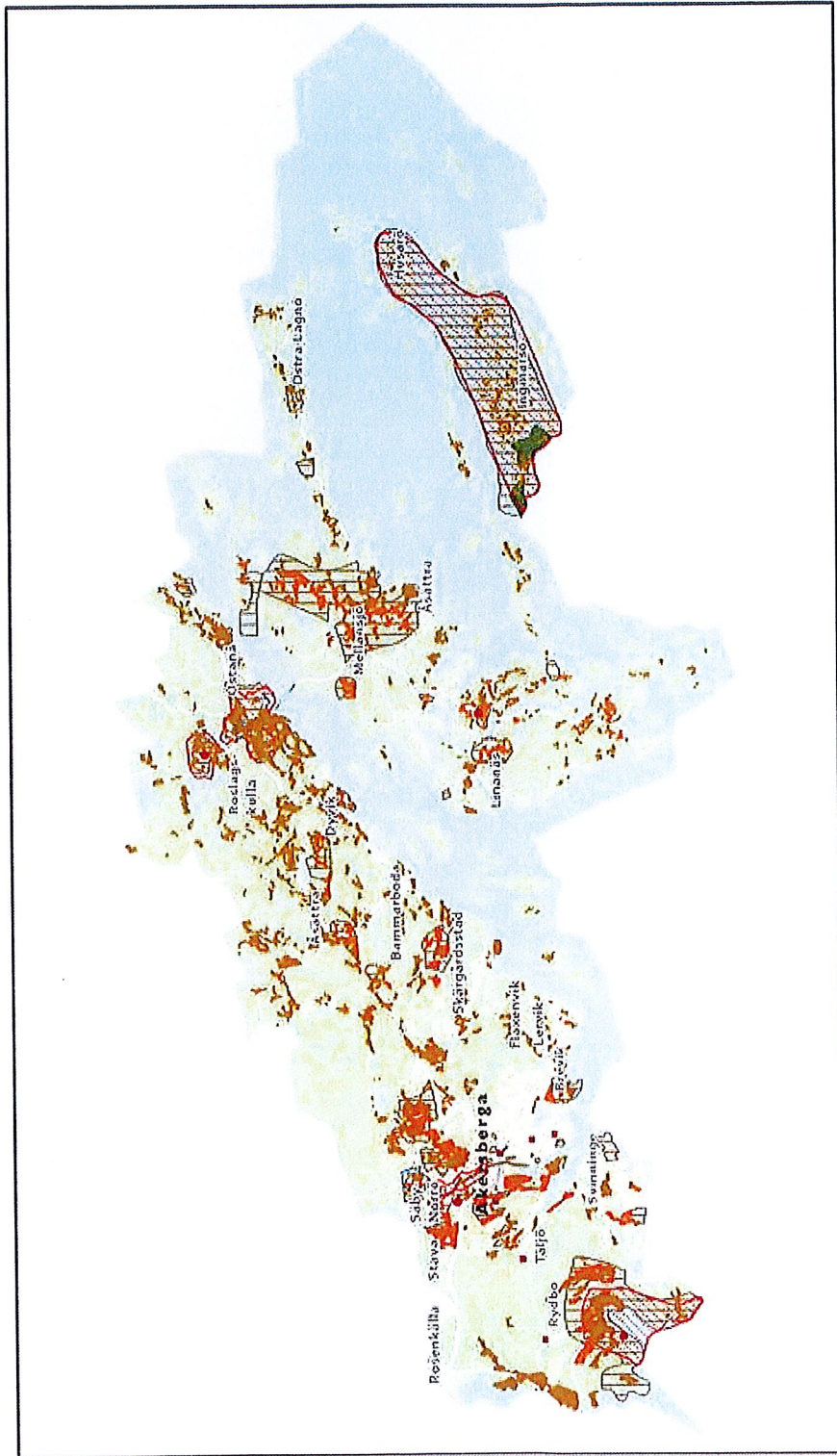
Särskilt värdefulla jordbrukslandskap

De särskilt värdefulla jordbruksmarkerna är de som består av både höga natur- och kulturvärden. Kartan X visar de samlade värden som ger särskilt värdefulla jordbrukslandskap.

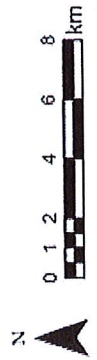
Befintliga jordbruksmarker inom områden med höga kulturvärden

Kartan visar var i kommunen jordbruksmark sammanfaller med värdefulla områden med höga kulturvärden.

Jordbruksmarker och kulturmiljövärden

- Befintlig jordbruksmark
- Ekentres kulturmiljö
- Jordbruksmark med kulturmiljövärden
- Kulturmiljö
- Kulturmiljö enligt Charaktär Kulturmiljöprogram "Påslagan" (1998)
- Landskapskyrke

Särskild värdefulla jordbrukslandskap

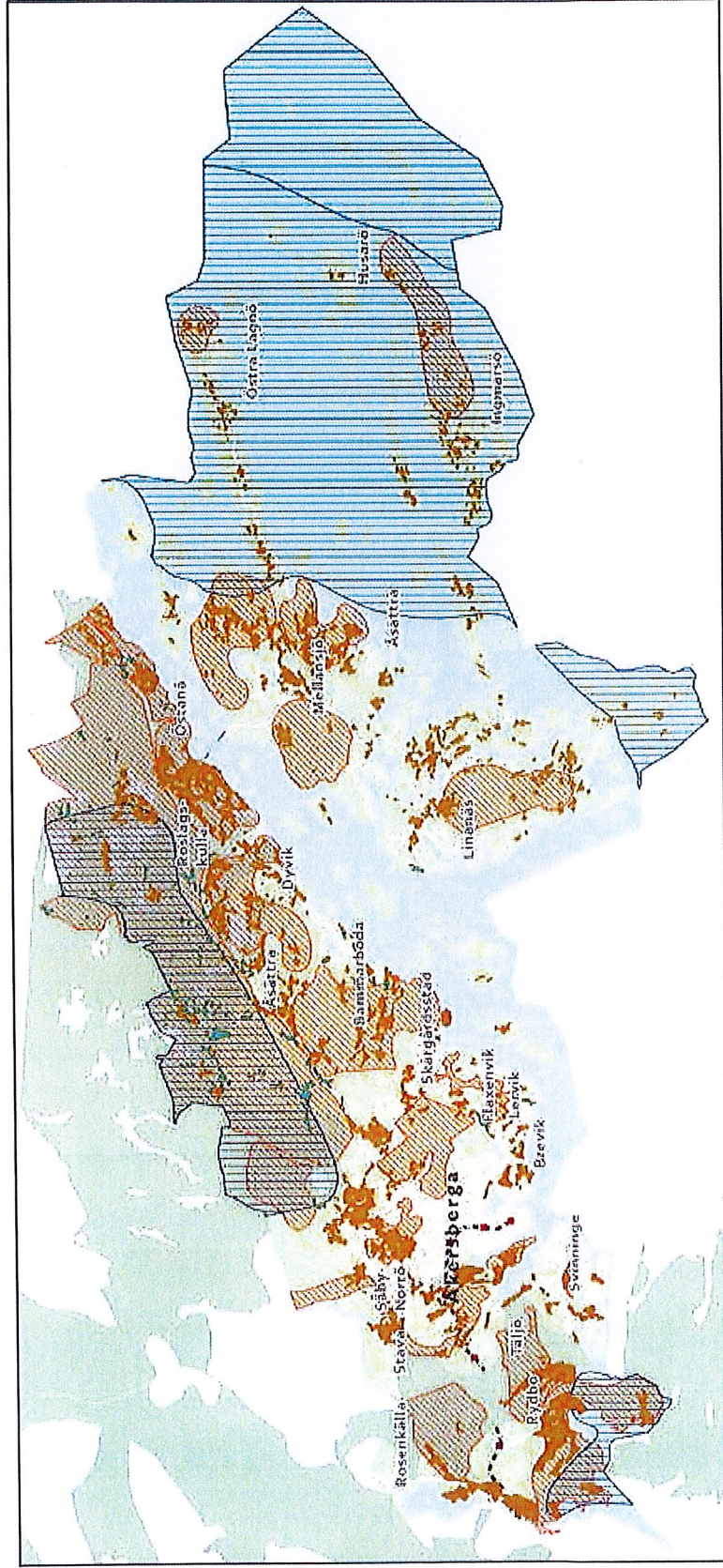
Kartan visar var i kommunen jordbruksmark sammanfaller med värdefulla områden med höga natur-, kultur- och/eller rekreativvärden.

KARTAN ÄR UNDER FRAMTAGANDE

Befintliga jordbruksmarker inom områden med höga frilufts och rekreationsområden

Kartan visar var i kommunen jordbruksmark sammanfaller med värdefulla frilufts- och rekreationsområden.

Jordbruksmarker och rekreationsvärden

- Jordbruksmark med värden för friluftsliv/rekreation
- Befintlig jordbruksmark
- Friluftsområde
- Regionalt grönområde
- Riksställe friluftsliv

Jordbruken och deras infrastruktur

I detta avsnitt diskuteras de jordbruksföretag som finns i Österåker och deras försättnings samt den infrastruktur som jordbruken är beroende av.

Jordbruksföretag

Antalet jordbruksföretag inom kommunen har minskat med cirka 15% sedan mitten av 1980-talet och 2018 fanns 64 företag registrerade. 2010 ändrades definitionen av jordbruksföretag vilket resulterade i en ökning av det totala antalet företag inom denna kategori. Av den åkermark som brukas inom kommunen är det enligt statistik från Lantbrukarnas Riksförbund 39% som arrenderas ut till jordbrukarna medan 61% av marken ägs av den som brukar den.

Jordbruksverksamheter har oftast en låg vinstmarginal och nästan hälften av alla jordbrukare i Sverige har olika kombinationsverksamheter. Med kombinationsverksamhet räknas en verksamhet som använder sig av de resurser som finns inom jordbruket, exempelvis maskiner, mark eller byggnader. Nationellt är det vanligast förekommande kombinationsverksamheterna turism, uthyrning och andra fritidsverksamheter samt olika typer av entreprenadarbeten. I Österåker kombineras jordbruk med alltifrån grävmaskiner och skogsbruk till uthyrning av båtar, stugor och mark. Även andra former av försörjning som är

sidoverksamheter till jordbruket, vilket därmed ger jordbrukarna bättre ekonomiska försättningsgar att fortsatt bedriva sitt jordbruk. Den ökande inflyttningen kan också skapa konflikter mellan boende och jordbrukare. Exempelvis kan boende reagera negativt på närliggande djurhållningsanläggningar som genererar lukt och flugor. Redan idag sker det incidenter då människor obrytt går över nysådda åkrar eller in i hagar och stressar lantbruksdjuren. Med en större befolkning mängd är det troligt att dessa händelser kommer att öka i antal.

Jordbruksföretag i Österåker

Inom Österåker kommun fanns det 64 stycken registrerade jordbruksföretag 2018. Medelåldern bland lantbrukarna i kommunen är 66 år. Av den åkermark som brukas arrenderas 39% medan 61% av marken ägs av dem som brukar den.

Jordbrukens infrastruktur

Österåker är en kommun rik på entreprenörer och det finns många små och stora företag. Av dessa över 5000 företag finns det ett antal kategorier som ingår inom jordbruksmarkens infrastruktur. Det vill säga näringar vars verksamhet bidrar till jordbruksdriften såsom lagerhållning, leverans, produktion, förädling och försäljning. Gemensamt för anläggningarna och verksamheterna är att de bidrar till att främja det lokala näringslivet på landsbygden och i vissa fall även minskade transporter då deras närhet till

frikopplade från jordbruksverksamheten förkommer, exempelvis IT-konsultarbete.

Jordbruksföretagen ska ses i en bredare kontext, där även deras kombinationsverksamheterna ingår. Om jordbruket ska kunna hållas i drift behöver även dessa näringsverksamheter värnas och tillåtas utvecklas. Exploatering är nödvändigtvis inte det största hotet mot jordbruksmarken. Det är snarare nedläggningar av jordbruk på grund av låg lönsamhet eller avsaknad av personer som kan ta över verksamheten vid generationsskiftet. Om de andra nödvändiga formerna för försörjning försvinner finns det inte längre en ekonomisk möjlighet att driva jordbruket vidare. Samtidigt som jordbruksnäringsen minskar i omfattning vill fler flytta till Österåker bland annat på grund av det landskap som jordbruket ger upphov till. Denna trend syns i Stockholmsregionen som helhet och innebär en ökning av boende på landsbygden som försörjer sig på annat sätt än inom de areella näringarna. Men med möjligheten att arbeta på distans och inom olika branscher frikopplade från jordbruket ökar även antalet potentiella

Jordbruken innebär att de kan fungera som integrerade verksamheter.

Hästgårdar

Många österåkerbor uppskattar och är en del av det aktiva friluftslivet, där ingår bland annat hästgårdarna. Hästgårdar utgör också en viktig del av jordbruksföretagens infrastruktur i form av kunder då flera av de lokala jordbruken producerar och säljer foder och tar mot betalning hand om hästgödsel som hamnar på åkern. Sedan tidigt 2000-tal har antalet hästgårdar ökat något och 2016 fanns det 28 stycken gårdar. Även antalet hästar i kommunen har ökat med cirka 33% sedan tidigt 1990-tal och 2016 fanns det 372 hästar i kommunen.

Utbyte av varor och tjänster

För jordbrukare i skärgården är leveranser genom frakt- och lastbåtar en nödvändighet för till exempel transport av lantdjur och maskiner. Den reguljära skärgårdstrafiken kan användas och en extra färja kan beställas för transport. Transport av lådor och råvaror till försäljning görs utan kostnad med skärgårdsbåtarna. Något som främjar lönsamheten för de som till exempel säljer sin egen honung eller frukt och grönt till gårdsbutiker, caféer och restauranger på de olika öarna. Dessa företag som säljer vidare råvarorna är också en del av infrastrukturen och nödvändiga för jordbrukare både i skärgården och på fastlandet. De

lokala marknadsplatser är få men en ny gårdsbutik är för tillfället under utveckling. Butikens möjlighet att etablera sig är dock beroende av byggandet av en ny fastighet som ska rymma verksamhet på en bit jordbruksmark.

Både i skärgården och på fastlandet sker ett välfungerande utbyte av varor och tjänster mellan jordbrukare och/eller andra aktörer som är lokaliserade inom kommunen eller i närliggande kommuner. Det kan handla om alltifrån att slå någons åker och utföra grävarbeten till att köpa en tjur eller sälja sina råvaror i en lokal gårdsbutik. Jordbrukarna har väl utarbetade nätverk med företag där personalen har god förståelse för deras verksamhetens förhållanden.

Jordbrukarna väljer lantbruksmaskiner efter vilken situation de befinner sig i. I skärgården där det är svårare att få hjälp med maskinservice är det en fördel att ha enklare, mer traditionella verktyg och maskiner, då jordbrukaren kan vara tvungen att serva sin utrustning själv. På fastlandet finns tillgång till lastbilsverkstäder som kan hantera större däck. Några av fastlandsjordbrukarna hyr in eller delar maskiner med varandra för att hålla nere sina kostnader.

Företag inom el, vatten, snickeri och revision finns det gott om inom kommunen. Något som är viktigt för att få hjälp med att hålla gården och företagets ekonomi i skick. Utöver dessa företag kräver dock jordbruksdriften insatsvaror, reservdelar och service

som erhålls från andra delar av Stockholmsregionen, Sverige eller världen.

Arbetskraft till jordbruken är en viktig del av infrastrukturen. De begränsade pendlingsmöjligheterna till skärgårdsöarna gör det svårare för jordbrukarna där att hitta personal som kan arbeta i exempelvis skördetider. På fastlandsgårdarna finns personal inom en avbytarjämsnät väl insatta i de olika verksamheterna som åker runt och stöttar upp. Vissa gårdar som har svårt att få tag i utbildad arbetskraft hyr in utländska säsongarbetare. Detta är något som blir problematiskt vid kriser såsom pandemier och annat som kan leda till stängda nationsgränser och därmed brist på arbetskraft. Sämre möjligheter att exempelvis ta hand om skördarna påverkar även försörjningsförmåga negativt.

Som tidigare nämnts är Österåker en av de kommuner inom Stockholms län med en mindre andel jordbruksmark. Många verksamheter som behövs för att stödja jordbruken saknas inom kommunen såsom storskaliga förädlingsverksamheter, slakteri, veterinärer och återförsäljare av traktordelar. Den lagerverksamhet för råvaror som finns inom kommunen är ytterst begränsad. Med en liten jordbrukssektor är lönsamheten för låg för att denna typ av stödjande verksamhet ska kunna drivas inom kommunen. Istället söker sig jordbrukarna till närliggande kommuner såsom Norrtälje, Vallentuna, Värmdö och Växholm, och ibland även så långt som till Uppsala.

Det innebär att det finns en sårbarhet avseende livsmedelsförsörjningen om exempelvis transporterna av någon anledning inte skulle fungera eller om verksamheterna i de andra kommunerna skulle läggas ned.

Jordbruksföretagens och infrastrukturens bidrag till försörjningsförmågan

Direktkonsumtion av livsmedel för en vuxen person är cirka 2kg/dygn (inkl. dryck). För Österåker kommun innebär detta att 90 ton livsmedel konsumeras varje dygn. I kommunen finns produktion av

nöt-, får- och getkött, fiskodling och potatisodling samt ägg- och foderproduktion. Denna produktion ska enligt den nationella livsmedelsstrategin stärkas och är, ur ett krisberedskapsperspektiv viktigt att värna. Idag uppskattas medelsvenskes konsumtion av åkermark vara cirka 0,4 hektar, vilket är mer än den nationella produktionen.

I Österåkers översiktsplan planerar man för att befolkningen år 2040 kommer att uppgå till cirka 70 000-75 000. Det innebär att om kommunen har ambitionen att vara självförsörjande på livsmedel 2040 bör mellan 28 000-30 000 hektar säkerställas som jordbruksmark, samtidigt som behovet för nya bostäder ökar och därav exploatering av mark. Kommunen har en totala landareal på 31 235 hektar och idag består 1 200 hektar av denna yta av jordbruksmark. Det innebär att Österåkers möjlighet till självförsörjning är begränsad men att kommunen efter förmåga bör bidra till Sveriges totala försörjningsförmåga.

Jordbrukare och stödjande verksamheter använder sig i stor utsträckning av varor och tjänster från grannkommuner och andra län i landet. Det påvisar även att vissa insatsmedel och råvaror importeras från andra länder, såsom dieselolja till maskiner, ensilageplast och konstgödsel.

Mellan jordbrukare och andra verksamheter som stödjer infrastrukturen på landsbygden finns det en

rydlig koppling. Verksamheterna fungerar som ett ekosystem som försörjer varandra ur ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt perspektiv. Ju färre verksamheter på landsbygden ju svagare är de individuella verksamheternas resiliens, de är beroende av varandras existens och tillsammans främjar de den lokala försörjningsförmågan.

Lokalt

Jordbruksmarken innefattar många värden och bidrar till försörjningsförmågan främst genom dess produktion av förnödenheter som livsmedel och drivmedel. Samtidigt möjliggör den för återkommande skördar och bete genom tillförandet av biologisk mångfald och pollinering.

Genom kombinationsverksamheterna kan jordbruksföretagens ekonomiska förutsättningar stärkas och därmed hålla jordbruksmarken i bruk. Den största bidragande orsaken till en minskning av jordbruksmark är att jordbruksverksamheten inte längre är ekonomiskt hållbar, marken kan komma att exploateras och blir obrukbar i framtiden. Andra verksamheter som möjliggör ett ekonomiskt hållbart jordbruk är yzken som är frikopplade från jordbruksverksamheten såsom kalkulator på ett byggprojekt.

Samverkan de olika verksamheterna emellan är avgörande för ett hållbart jordbruk. Maskinpoolen i Österåker är ett sådant exempel där jordbrukare

tillsammans äger maskiner som används på de olika gårdarna. En förutsättning för detta är att alla dessa jordbrukare kan investera i de gemensamma maskinerna ur ett långsiktigt perspektiv. Om en av jordbrukarna inte längre kan behålla sin verksamhet skapar det svårigheter för de andra då ekonomin i inte går ihop och den jordbrukare som lämnar samarbetet behöver bli utköpt.

En väl fungerande infrastruktur för jordbruken med verksamheter som tillhandahåller exempelvis försäljningsplatser, insatsvaror, leveranser och service är avgörande för deras existens. Mellan vissa av verksamheterna inom infrastrukturen och jordbruken såsom hästgårdarna finns det ett ömsesidigt beroende. Hästgårdarnas utbyte av varor och tjänster med några av Österåkers jordbrukare är ett gott exempel på ett fungerande kretslopp inom kommunen. Jordbruken förser hästgårdarna med foder och tar hand om hästgödslet som hamnar på åkrarna. Hästarna bidrar i sin tur med att hålla landskapet öppet. Genom att producera djurfoder som ger en högre avkastning än livsmedel för människor blir dessa jordbruk ekonomiskt lönsamma och marken kan bevaras för framtida livsmedelsproduktion. Det närproducerade fodret gör även hästgårdarna mindre sårbara mot olika kriser som kan innebära hinder av foderimport.

I Österåkers skärgårdsdelar finns det andra utmaningar för jordbruken. Leveranser till och från samt emellan skärgårdsöarna är viktiga för att jordbruken

ska kunna fungera. Förutsättningarna för frakt, leveranser och kommunikation för anställda är annorlunda beroende på var i skärgården man befinner sig. Leveranser på fastlandet kan ha andra utmaningar och samverkan bidrar till en mer hållbar logistik inom kommunen som frakt av vall och annan ensilage mellan gårdarna.

Jordbrukare har oftast ett annat behov av service än allmänheten och dessa tjänster är en central del av jordbrukens infrastruktur. De förlitar sig på elektriker och rörmokare som kan rycka ut snabbt under oönskade arbetstider, då verksamheter med exempelvis djurhållning eller med växthusodling inte kan vänta för länge på reparatörer. Skärgårdsöarna är speciellt känsliga för strömbrott som exempelvis medför att växthus blir utan el och att internetuppkopplingen inte fungerar. Det i sin tur kan vara en förutsättning för att en kombinationsverksamhet eller annat arbete kan skötas från skärgårdsjordbruken.

Regionalt, Nationellt, Globalt

Jordbruken i Österåker är beroende av den regionala infrastrukturen, en förutsättning för den lokala försörjningsförmågan. Jordbrukarna i kommunen använder sig av både regionala och nationella insatsmedel och service. Det kan gälla tjänster som veterinärer, maskinreparatörer, slakterier eller annan förädling. Varor som säd, konstgödsel och bekämpningsmedel införskaffas också regionalt som från

Primärproduktionens insatsmedel

De insatsmedel som krävs för att hålla jordbruken i drift:

- Drivmedel och el
- Gödselmedel
- Kemiska bekämpningsmedel
- Djurfoder (protein o mineraler)
- Vatten till djur och bevattning
- Utsåde
- Maskiner och reservdelar

andra delar av Sverige. Vidare är de flesta jordbruksverksamheter till viss del beroende av import av olika globala insatsmedel som dieselolja eller konstgödsel.

För att uppnå en nationell självförsörjningsförmåga ses regionalt samarbete inom jordbruken som en viktig förutsättning. Sveriges kommuner har olika arella förutsättningar och därmed olika förmågor att försörja sig själva. En regional samverkan bör se till jordbruksmark i olika kommuner och hur de samspekar sinsemellan. Speciellt i de fall där ägarförhållanden sträcker sig över kommungränser där nedläggning av jordbruksverksamhet i en kommun på grund av exempelvis exploatering av mark kan förändra jordbruksföretagets förutsättningar att driva det återstående jordbruken i en annan kommun.